

บทที่ 7

ความเชื่อทางการเมือง สถานภาพในสถาบันสงฆ์

และความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของคนไทยทั่วไป หลักธรรมของพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวม โดยมีสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหลักในการเผยแผ่พุทธศาสนธรรมให้แพร่กระจายในสังคมไทย สถาบันสงฆ์นี้ประกอบด้วยพระสงฆ์เป็นจำนวนมากที่แยกย้ายประจำอยู่ในวัดทั่วประเทศ พระสงฆ์เหล่านี้ได้เป็นบุคลากรทางพุทธศาสนาที่สำคัญในการศึกษา วิชา ปฏิบัติและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ประชาชน การที่พระสงฆ์ต้องมีหน้าที่ตามพระธรรมวินัยให้เป็นผู้แสดงธรรมและบวระกาศพรหมจรรย์หรือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ¹ ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้มีเกียรติ ต้องมีความกระตือรือร้นกระทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองมีผลกระทบต่อโครงสร้างและหน้าที่ของสถาบันสงฆ์² และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของสถาบันสงฆ์จะกระทบต่อสถานภาพของพระสงฆ์ที่อยู่ในสถาบันนั้น ผลกระทบนี้ทำให้สถานภาพของพระสงฆ์มีการปรับเปลี่ยนตลอดมา เช่นกัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในด้านนิกาย พระสังฆาธิการ สมณศักดิ์ ปรียัติศึกษาและหรรษาจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ย่อมมีโอกาสทำให้ความเชื่อในพุทธธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ว่าด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ สามารถยืนยันได้ว่าสถานภาพของพระสงฆ์มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน และจากการ

¹ พระราชวรมณี, ลักษณะสังคมพุทธ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 17-20.

² Somborn Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand (Singapore : Institute of Southeast Asian Study, 1982), pp. 12-51.

ศึกษาในบทที่แล้วพบว่า ความเชื่อในพุทธธรรมมีส่วนทำให้ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์แตกต่างกัน ดังนั้นสถานภาพของพระสงฆ์จึงน่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์และต่อความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งในบทนี้ ผู้วิจัยจะพยายามศึกษาเรื่องนี้ เพื่ออธิบายให้เห็นความสำคัญในสถานภาพของพระสงฆ์ดังกล่าว

ความเชื่อทางการเมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์

การศึกษาถึงสถานภาพของพระสงฆ์ก็ เช่นเดียวกับการศึกษาสถานภาพของบุคคลทั่วไปในสังคม เพราะสถานภาพสามารถบ่งบอกบทบาท ตำแหน่งและความสามารถ แต่การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์ในการวิจัยนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า การปรับสถานภาพและความสำคัญของสถานภาพในสถาบันสงฆ์มีลักษณะ เฉพาะตัว เป็นต้นว่า การปรับสถานภาพของพระสงฆ์มีการเน้นที่มาตรฐานการปฏิบัติธรรม เป็นเบื้องต้น และความสามารถในการเผยแผ่และการทำงานสาธารณูปการ เป็นประการต่อมา เพื่อที่จะให้ได้มีการปรับตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือพระสมณศักดิ์ โดยที่ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกับฐานทางการเงินและฐานทางการเมืองมากนัก ส่วนความสำคัญของสถานภาพนั้น บางสถานภาพก็ไม่มีในบุคคลทั่วไป เช่นนิกายและสมณศักดิ์ เป็นต้น

การศึกษากการปรับสถานภาพและความสำคัญของสถานภาพของพระสงฆ์ก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ไทยเข้าสู่สถานภาพภายในสถาบันสงฆ์อย่างไร เมื่อพระสงฆ์เข้าไปสู่สถานภาพนั้นๆ แล้ว ได้มีการปรับเลื่อนสถานภาพอย่างไร ซึ่งจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เราเห็นว่า แบบชีวิตของพระสงฆ์แตกต่างกันไปอย่างไรในแต่ละสถานภาพ ซึ่งเป็นความสำคัญของสถานภาพของพระสงฆ์ที่มีต่อแบบชีวิตของสงฆ์ และในแบบชีวิตสงฆ์ที่แตกต่างกันนี้ ถ้าสังเกตโดยทั่วไปก็ว่ามีความสำคัญเสมอกันหมด แต่ความจริงแล้วบางสถานภาพอาจมีผลต่อแบบชีวิตของสงฆ์มาก บางสถานภาพก็มีผลน้อย ดังนั้น สถานภาพทุกสถานภาพไม่น่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์โดยเสมอกัน จึงต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของพระสงฆ์กับความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ เพื่อจำแนกให้เห็นว่า สถานภาพของพระสงฆ์ใดมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันอย่างไรต่อการมีความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์

การปรับสถานภาพของพระสงฆ์

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การเคลื่อนที่ทางสังคมหรือการปรับสถานภาพถือเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ทุกคนคาดหวังและมีโอกาสที่จะบรรลุเป้าหมายนี้ได้ด้วยปัจจัยหลายประการ ปัจจัยที่มีการศึกษากันมากคือปัจจัยทางการศึกษา โดยเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม การศึกษาเป็นวิถีทางที่สำคัญในการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จและก้าวไปสู่ตำแหน่งแห่งอำนาจและเกียรติยศ เพราะหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนในสังคมอุตสาหกรรมได้กำหนดตำแหน่งสูงสุดในระดับต่างๆ ตามระดับการศึกษา ซึ่งเพียงแต่บุคคลมีการศึกษาสูงขึ้น ก็มีโอกาที่จะอยู่ในตำแหน่งที่สูงขึ้นได้ แม้ในสังคมที่กำลังพัฒนาอย่างสังคมไทยก็ปรากฏว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จกับความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งการงานอย่างรวดเร็ว หรือผลการวิจัยในเขตชนบทของไทยก็พบว่า ผู้มีการศึกษาสูงมีโอกาสที่จะเลื่อนฐานะทาง

³ Seymour M. Lipset and Richard Bendix, Social Mobility in Industrial Society (Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1967), p 91.

⁴ Bernard Barber, Social Stratification (New York : Harcourt, Brace & World, 1957), p. 396.

⁵ Leonard Reissman, Class in American Society (New York : The Free Press, 1963), p. 333.

⁶ T.H. Silcock, Thailand : Social and Economic Studies in Development (Canberra : Australian National University Press, 1967), pp. 85-101.

สังคมและมีอาชีพที่จัดอันดับได้สูงกว่าบิดามารดาและได้สูงกว่าผู้มีการศึกษาค่ำ⁷ และผลการวิจัยใน เขต เมืองก็พบ เช่น เดียวกันว่า ผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมได้สูงมีส่วนของผู้มีการศึกษาสูงมากกว่าผู้มีการศึกษาค่ำ⁸

การปรับสถานภาพของบุคคลโดยผ่านระบบการศึกษานี้ นับว่าเป็นจุดสำคัญที่ชักจูงให้บุคคลที่ยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบการศึกษาของรัฐ เข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐ โดยการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อแสวงหาโอกาสการปรับสถานภาพของตน ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาการพัฒนาและการเคลื่อนที่ของหมู่ชาวยุทธไทยทางภาคอีสาน ในเขตคำชะอี ตำบลหนองसान ซึ่งพบว่า บังคับที่สนับสนุนให้ชาวยุทธไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมคือการอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ บังคับนี้เป็นช่องทางอันดับแรกและสำคัญที่สุดของคนในชนบท โดยมีเหตุผลว่า ชาวยุทธไทยมีค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการบวช เช่นเดียวกับชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนา ที่ให้ชายทุกคนต้องบวชเรียนเพราะถือว่าการบวชเป็นเกียรติยศทางสังคมอย่างหนึ่ง บุคคลจะได้รับความเคารพยกย่องนับถือเมื่อได้บวชเรียนแล้ว⁹ เมื่อบวชแล้ว ระยะเวลาออกพรรษา พระสงฆ์ยังมีโอกาสเที่ยวจาริกไปยังถิ่นต่างๆ การบวชพระจึงเป็นโอกาสให้คนได้เปลี่ยนย้ายถิ่นที่อยู่โดยปริยาย

⁷ ขวัญใจ เลอจันทร์, "การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท."

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

⁸ บิณฑิต สุวรรณรัฐ, "การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตเมือง", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

⁹ ทินพันธุ์ นาคะตะ, "พุทธปรัชญากับพฤติกรรมในการบริหาร", วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 3(มกราคม, 2506), หน้า 435.

หนุ่มชาวผู้ใหญ่พยายามปรับปรุงสภาพชีวิตให้เปลี่ยนแปลงไปจากที่บรรพบุรุษเคยยึดถือ โดยการอุปสมบท เพราะจะมีโอกาสทางการศึกษา เมื่อมีการศึกษาก็สามารถปรับสภาพอื่น ๆ ได้ เช่น ลาสิกขาออกไปรับราชการก็ได้¹⁰

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาพบว่าพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้มีภูมิลำเนามาจากภาคต่างๆ ของประเทศ และได้ย้ายถิ่นเข้ามาจำวัดในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง จึงเป็นการเคลื่อนที่ทางสังคมตามแนวระนาบ เมื่อพระนิสิตเหล่านี้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานครก็ได้พยายามขวนขวายในการศึกษาหาความรู้ให้สูงขึ้นตามลำดับจนถึงขั้นอุดมปริยัติศึกษา และจากปัจจัยทางการศึกษานี้เองที่ทำให้พระนิสิตสามารถปรับสภาพของคนให้สูงขึ้นทุกด้าน ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ทางสังคมในแนวตั้ง¹¹ จากการศึกษา ยังพบว่า ปัจจัยที่ผลักดันให้พระนิสิตเคลื่อนย้ายจากภาคอีสานมากที่สุด น่าจะได้แก่ความต้องการเคลื่อนที่ทางสังคมในแนวระนาบและแนวตั้ง ในแนวระนาบมีเหตุผลมาจากการที่ภาคอีสานมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เสียเปรียบภาคอื่นๆ ของประเทศ สภาพเศรษฐกิจในครอบครัวยากจน ทำให้ไม่อาจส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงได้ และจำนวนประชากรในภาคอีสานก็มีมากกว่าภาคอื่นๆ ส่วนในแนวตั้งนี้มีเหตุผลมาจากความต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้มีโอกาสปรับสภาพทั้งในขณะสงฆ์หรือเมื่อลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส ก็สามารถไปประกอบอาชีพเป็นครู อาจารย์ตั้งแต่ระดับโรงเรียนถึงมหา-

¹⁰ A. Thomas Kirsch, "Development and Mobility among the Thai of Northeast Thailand," in Man, State and Society in Contemporary Southeast Asia, ed. by Robert O. Tilman (New York : Praeger, 1965), pp. 481-489.

¹¹ ปราวณี ฐิติวัฒนา, "การเคลื่อนที่ทางสังคมของพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา มัธยมศึกษาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 31-32.

วิทยาลัยหรือไปรับราชการทหารใน 3 เหล่าทัพได้¹²

สังคมไทยนั้น เป็นสังคม เปิดที่ให้โอกาสพระสงฆ์ได้สามารถปรับสถานภาพของตนให้สูงขึ้นได้ แม้ว่าพระสงฆ์จะขาดปัจจัยมางประการก็ตาม เมื่อสังคมไทยเปิดโอกาสเช่นนั้น พระสงฆ์ที่มีความกระตือรือร้นจะพยายามปรับสถานภาพของตนโดยผ่านการศึกษา ความกระตือรือร้นประกอบกับการพยายามเพิ่มพูนความรู้ ทำให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ มีทัศนะที่ดีต่อสังคมไทย มีความหวังในชีวิตและเข้ามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมทางสังคมของพระนิสิตในสำนักธรรมวิจัย เป็นสำนักที่มีหน้าที่จัดบรรยายธรรม ปาฐกถาเทศนาและอภิปราย จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย เพื่ออบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาและให้ความรู้ทางพุทธศาสนา จัดพิมพ์นิตยสารออกเผยแผ่มี 3 ฉบับ คือ พุทธจักร เสียงธรรม และ เพื่อนใจ เข้าร่วมในโครงการปฏิบัติศาสนกิจทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตลอดทั้งในต่างประเทศด้วย โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น งานพระธรรมชุดและงานพระธรรมจาริก¹³

การให้โอกาสในการปรับสถานภาพแก่พระสงฆ์ของสังคมไทยนับว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อความรู้สึกนึกคิดของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม เพราะจากการศึกษาพบว่า อาชีพส่วนใหญ่ของภิกษุมารดาของพระนิสิตและพระสงฆ์ทั่วไปคือการประกอบ เกษตรกรรม โดยเฉพาะอาชีพการทำนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ¹⁴ พระราชวรมณีได้บรรยายไว้ว่า

"วัดทุกวัดในกรุงเทพฯปัจจุบันนี้ ถ้ามีพระที่บวชเกินกว่า
พระสามชั้นไป จะเป็นพระจากชนบทร้อยละ ๑๐ แล้วเป็น

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒, ๑๓.

¹³ พระมหาประยุตต์ ปยุตฺโต, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", ใน พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, ๒๕๑๓), หน้า ๔๕-๔๘.

¹⁴ จำนงค์ ทองประเสริฐ, "มหาจุฬาลงกรณ ในอดีต ตอนที่ ๑๐.๑." เสียงธรรม, ๑ (พฤศจิกายน - ธันวาคม, ๒๕๑๐), หน้า ๑๙.

ถูกชาวไร่ชาวนาทิ้งนั้น ในด้านการศึกษาที่เหมือนกัน
จะเป็นนักธรรมตั้งแต่ขึ้นโตขึ้นไปก็ตาม บาลีก็ตาม
ตลอดจนมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ตาม ร้อยละ ๑๐ เป็น
พระราชาชนบทและเกิดในตระกูลชาวไร่ชาวนา"¹⁵

การที่พระสงฆ์ ซึ่งมีบิดามารดาประกอบอาชีพทางการ เกษตรสามารถปรับสภาพของตน
ได้ นับว่ามีความสำคัญและเป็นความหวังของชาวชนบททั่วไป รวมทั้งเป็นความหวังของ
พระสงฆ์ด้วย เมื่อนำเรื่องนี้เข้ามาพิจารณาตามแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเลื่อนชั้น
ทางสังคม ซึ่งถือว่าทรัพย์สินและรายได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลปรับสภาพทางสังคม
ให้สูงขึ้นกว่าเดิม เพราะรายได้ที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะสำคัญสูงมากกับการศึกษา
และอาชีพ¹⁶ เมื่อพระสงฆ์มาจากตระกูลชาวนา ย่อมหมดโอกาสหรือมีโอกาสดำทางการ
ศึกษาตามแนวความคิดนั้นไปด้วย แต่สถาบันสงฆ์ได้ขจัดอุปสรรคนี้ออกไป ดังจะเห็นว่า
การศึกษาที่พระสงฆ์จัดทำนั้นลงทุนน้อย ที่ว่าลงทุนน้อยเพราะพระสงฆ์อยู่ตัวคนเดียว ชาว
บ้านเลี้ยงอยู่แล้วและไม่ต้องเลี้ยงใครด้วย อาหารก็สองมือเท่านั้น ห้านุ่งห่มก็ใช้เพียง
จีวร ผง สังกะสีอย่างละสิ้น อาจจะมีผ้าประกอบเล็กๆ น้อยๆ การที่จะแสวงหาความ
เจริญอะไรก็ไม่ดี ถ้าปฏิบัติจริงๆ ความสมหวังก็ไม่มีรายจ่ายอะไรมากมายเรียกว่าความ
เป็นอยู่ถูกมาก เกือบหนึ่งๆ พระสงฆ์ก็ใช้ปัจจัยไม่กี่บาท¹⁷

¹⁵

พระราชวรมณีได้แสดงสถิติประกอบไว้ใน สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน

(กรุงเทพฯ : มทาจฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2513), หน้า 10-11.

¹⁶

Barber, Social Stratification, pp. 394-395.

¹⁷

พระมหาประมุข ปยุตโต, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน",

หน้า 63-64.

เมื่อพระสงฆ์ไม่มีความจำเป็นในด้านความเป็นอยู่ จึงสามารถชวนชวนในการศึกษาได้อย่างเต็มที่ เมื่อมีการศึกษาสูงขึ้นก็สามารถปรับสภาพของตนเองในสถาบันสงฆ์ให้สูงขึ้น ดังนั้น สภาพภาพที่ปรับ เปลี่ยนไปนี้มีความผูกพันอยู่กับการอุปการะของชาวบ้าน พระสงฆ์จึงรู้สึกว่าจะคงช่วย เทดีอนุเคราะห์ประชาชนคอมแทน สภาพภาพของพระสงฆ์จึงน่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ด้วย เพราะเป็นสภาพที่ผูกพันอยู่กับมหาชนและบางสภาพก็ผูกพันอยู่กับการให้ความอุปถัมภ์จากรัฐ เป็นต้นว่าสมณศักดิ์¹⁸ 18
อย่างไรก็ดี การปรับสภาพของพระสงฆ์นี้จะมีความสำคัญก็ต่อเมื่อปรับสภาพแล้ว พระสงฆ์มีสภาพที่ต่างกัน เพราะความแตกต่างในสภาพภาพ เป็น เครื่องชี้บอกถึงความ สำเร็จและความพยายามอุทิศพระทั้งในด้านการศึกษา การทำหน้าที่ในตำแหน่งพระสังฆาธิการ การได้ทำคุณงามความดีจนได้เลื่อนสมณศักดิ์ รวมถึงบ่งบอกแนวการดำเนินชีวิตทั้ง ในด้านความเป็นอยู่คามนิกายและตามอายุพรรษาของพระสงฆ์แต่ละรูป

ความสำคัญของสภาพภาพในสถาบันสงฆ์

จากการศึกษาทางสังคมวิทยาได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การจัดช่วงชั้นหรือลำดับของ สภาพภาพในสถาบันสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ที่มีสภาพภาพต่างกันพอสมควร มีแบบชีวิตและโอกาสชีวิตที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้จะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อ เปรียบเทียบแบบชีวิตและโอกาสชีวิตของพระสงฆ์ที่มีสภาพภาพต่างกันมากๆ¹⁹ 19
เมื่อพระสงฆ์ที่อยู่ในสถาบันสงฆ์เดียวกัน มี สภาพภาพต่างกันมากๆ ทำให้แบบชีวิตและโอกาสชีวิตของพระสงฆ์ที่แม้จะอยู่ในสถาบันเดียวกันอยู่วัดเดียวกันมีความแตกต่างกันได้ ซึ่งความแตกต่างนี้น่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อ

¹⁸ Somboon Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand, pp. 17-29.

¹⁹ สัจญา สัจญวิวัฒน์, "การจัดช่วงชั้นในหมู่สงฆ์ไทย". วารสารสังคมศาสตร์, 18(มีนาคม 2524), หน้า 79.

ทั้งทางธรรมและทางโลก ความสำคัญของสถานภาพสงฆ์ที่ว่ามานี้มีดังนี้

1. นิกาย คณะสงฆ์วัดมโกสินทร์ในปัจจุบัน เป็นคณะสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาทแบบเถรวาท ซึ่งเป็นลัทธิที่ถือเคร่งในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติอย่างบริสุทธิมิได้ปฏิรูปให้แปรเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ปฏิบัติ อย่างกับพระสงฆ์ในลัทธิมหายาน²⁰ คณะสงฆ์ไทยจึงไม่เคยเกิดปัญหาเรื่อง 2 นิกายมาตั้งแต่โบราณ ถ้าจะมีปัญหาที่มีในด้านที่ว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงพยายามอุปถัมภ์ให้พระภิกษุมีความเป็นเถรวาทยิ่งขึ้น หรือให้มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความเชื่อทั้งทางโลกและทางธรรมของพระสงฆ์ และยังถือเป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสยามประเทศจนถึงกับมีการชักนำพระสงฆ์ดังกล่าวเข้ามา เพื่อเป็นแบบอย่างแห่งความเคร่งครัด ความการวิจิตรด้วยพระธรรมวินัยในลัทธิความเชื่อของคนเรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดการแยกคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกายมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3

เรื่องนี้มีประวัติเล่ากันว่า เจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ 4) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ มีพระนามว่า "พระวชิรญาณ" ทรงรอบรู้ภาษามาลีเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงวิตกว่า การคณะสงฆ์ในครั้งนั้นไม่ก่อจะประพฤติก่อเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ซึ่งอาจเนื่องมาจากสังฆมณฑลได้รับความเสียหายเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. 2310 ต่อมาพระองค์ทรงรู้จักกับพระมอญรูปหนึ่ง เป็นพระราชอาคณเฑาะร์มีราชทินนามว่า "พระสุเมธมณี" พระมอญรูปนี้อุปสมบทมาจาก คณะภิกษุใน เมืองพม่า เป็นผู้รอบรู้วินัยปฏิภนมากและประพฤติก่อเคร่งครัด พระวชิรญาณทรงเลื่อมใสและปฏิบัติตาม ต่อมาเมื่อพระภิกษุมาถวายตัว เป็นลูกศิษย์มากขึ้น จึงทรงวางระเบียบนิกายธรรมยุตินั้น²¹

²⁰ เสนีย์ร โพนินทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2519), หน้า 133-142, 247-429, 457-485.

²¹ สมเด็จพระมหาเถรราชูปถัมภ์, ความทรงจำ (พระนคร : แพร่พิทยา, 2514), หน้า 57.

การเกิดมิกายธรรมยุคนี้มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์ไทยในสองด้าน คือด้านหนึ่งเป็นการแสดงถึงความพยายามที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในกายเถรวาท อีกด้านหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการวินิจฉัยพระธรรมวินัยของทั้งสองมิกาย การวินิจฉัยนี้มีตั้งแต่เรื่องพระวินัยไปจนถึงพระธรรมคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่าการตีความเกี่ยวกับการอุปสมบทและบรรพชา การครองผ้ากาสาวพัสตร์ การไม่จับต้องเงินทอง การไม่สวมรองเท้า และการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างมีเหตุผล โดยฝ่ายธรรมยุตอ้างว่าได้วินิจฉัยตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด ฝ่ายมหานิกายถูกกล่าวหาว่าตีความตามหลักการที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา²²

ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ทั้งสองมิกายได้รับมรดกตกทอดทั้งในด้านแนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพระธรรมวินัย เป็นสาเหตุให้มีการแยกสังฆกรรมออกจากกัน พระธรรมยุตินั้นเน้นหนักไปทางพระวินัย ในเมื่อยังไม่ทราบแน่ชัดว่าพระมหานิกายมีข้อวัตรปฏิบัติอย่างไร ย่อมไม่อาจรับรองได้ว่า พระสงฆ์รูปใดมีศีลบริสุทธิ์ จึงไม่ยอมรับร่วมสังฆกรรมในเรื่องการอุปสมบท ตลอดจนไปถึงการประกอบสมณกิจอื่นๆ เช่นการสวดมนต์ เป็นต้น เนื่องจากพระธรรมยุตสวดมนต์แบบมคธ (ภาษามาลี) ส่วนพระมหานิกายสวดมนต์ทำนองสังโยคแบบไทย การมีวัตรปฏิบัติแตกต่างกันนี้ ทำให้แบบชีวิตสงฆ์ของทั้งสองมิกายมีลักษณะแตกต่างกัน ส่วนความแตกต่างภายนอกที่เห็นได้ชัดคือการทรมัผ้า พระมหานิกายทรมัคลุม บิดลูกบวมไปทางซ้าย เวลาทำวัตรสวดมนต์จะทรมัดองคือจับจีวรที่อ่อนสังฆาฏิ แล้วคาดรัดประคดออก ส่วนพระธรรมยุตทรมัแหวกม้วนจีวรไปทางขวา ไม่ทรมัดอง เพียงทรมั

²² พิจารณาการศึกษาเรื่องนี้อย่างละเอียดได้จากงานค้นคว้าวิจัยของ อัจฉรา กานูจโนมัย, "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2394)." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

เดวียงมา พาดสังฆาฏิไว้โดยไม่ได้วัดประคด นอกจากนั้น พระธรรมยุคไม่ยอมใส่
รองเท้าออกจากวัด ไม่จำเป็นต้องเงินทอง ส่วนพระมหานิกายทำในสิ่งตรงกันข้าม²³

ยิ่งกว่านั้น พระสงฆ์ทั้งสองนิกายนี้ยังแยกกันอยู่คนละวัด และจัดระบบการปก
ครองแยกจากกัน เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนกันแล้ว วัดธรรมยุคอยู่ในเขตพระนครชั้นในและ
ชั้นกลาง มากกว่าวัดมหานิกายและ เป็นวัดประเภทอารามหลวงประมาณร้อยละ 60 ของ
วัดธรรมยุคทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะวัดธรรมยุคมีประวัติความเป็นมาว่า เป็น
วัดเจ้านายมาก่อน พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตจึงเป็นพระสงฆ์ที่มีอำนาจพระสังฆาธิการและสมณศักดิ์
สูง และอยู่ในฐานะที่ปกครองพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมาตลอด ความแตกต่างที่สุดเห็นจะได้
แก่การจัดระบบพิธีกรรมที่แยกจากกัน โดยฝ่ายธรรมยุตมีมหาจุฬาราชวิทยาลัยเป็นสถาบัน
อุดมศึกษาที่สำคัญ ฝ่ายมหานิกายมีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญ
เช่นกัน ความแตกต่างในความเชื่อและการปฏิบัติต่อพระธรรมวินัยของทั้งสองนิกายนี้ นำ
จะมีความสำคัญต่อความเชื่ออื่นๆ ของพระสงฆ์ด้วย โดยเฉพาะความเชื่อทางการเมือง
เพราะจากการศึกษาค้นคว้าในตารางที่ 13 ในบทที่ว่าด้วยความเชื่อทางการเมืองของพระ
สงฆ์ก็พบว่า นิกายของพระสงฆ์มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน
ซึ่งเราจะต้องสำรวจต่อไปในบทที่ว่า ความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันนั้นแตกต่างใน
ด้านใดบ้างและมีลักษณะอย่างไร

2. พระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการหมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครอง
คณะสงฆ์²⁴ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สืบทอดและปรับปรุงขึ้นใหม่ตลอดระยะเวลาแห่งประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญต่อสังคมพลเรือน เท่ากับตำแหน่งข้าราชการ

²³ ศ. ศิวรักษ์, "ธรรมยุตและมหานิกาย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ฉบับพิเศษ
4 (สิงหาคม, 2506), หน้า 78-94.

²⁴ แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 51 ภาค 12 ตอนที่ 1 วันที่ 30 ธันวาคม 2506.

ที่มีความสำคัญต่อระบบการเมืองการปกครองไทย อย่างไรก็ดี ความหลักพระวินัยแล้ว การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปในลักษณะการร่วมสังฆกรรม โดยให้พระสงฆ์สักการะเคารพนับถือบูชาเพื่อหึงพระสงฆ์ผู้เป็นพระสังฆมิตฺต (ผู้ใหญ่ในหมู่) และพระสังฆปริณายก (ผู้นำหมู่) และให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นพระศาสดา ฉะนั้น จึงไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ใดๆ แม้กระทั่งเจ้าอาวาส

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระวินัยจริงๆ นั้นมีแค่อุปัชฌาย์ อาจารย์และระบบการถือศีลที่ปฏิบัติกันอย่างจริงจัง แต่มาในสมัยหลังได้มีความเปลี่ยนแปลงภายในคณะสงฆ์บ้าง ความเปลี่ยนแปลงภายนอกบ้าง ทำให้รูปการปกครองคณะสงฆ์เปลี่ยนไป เป็นต้นว่า พระสงฆ์อยู่กันเหมือนอย่างไม่มีอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่มีการถือศีลอย่างจริงจัง²⁵ เมื่อพระสงฆ์ขาดระเบียบวินัยมากขึ้น จึงต้องมีแบบแผนการปกครองเพิ่มขึ้นใหม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พระพุทธรูปอยู่คนเดียว ไม่เพียงพอที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยทั่วราชอาณาจักร จึงต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ เป็นเครื่องกำกับความถูกต้องของวิถีชีวิตสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง โครงสร้างการเมืองและสังคมจึงน่าจะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดโครงสร้างทางการเมืองการปกครองคณะสงฆ์ และโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จะมีความสำคัญต่อการจัดสรรตำแหน่งของพระสังฆาธิการ ดังที่ภิกษุ ป.อริยมฤตฺย ไขข้อสงสัยเอาไว้ว่า

“ขณะนี้ได้ทราบว่า จะได้มีการแก้ไขหรือออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์เสียใหม่ เพื่ออุปถัมภ์การปกครองคณะสงฆ์ให้มีเสถียรภาพมั่นคงขึ้น จะเป็นจริงแก่ไทยยังไม่ทราบ ได้มีคัมภีร์พิมพ์ฉบับหนึ่งวิจารณ์เรื่องนี้ไว้ว่า ควรจะได้รับความรู้ลึกซึ้งของพระสงฆ์ทั่วไปดูบ้าง เพราะ พ.ร.บ. คณะสงฆ์มักจะออกประกาศใช้ในเวลาที่อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในคณะใดคณะหนึ่งจึงน่าจะห่วงใยอยู่บ้าง

ข้อวิจารณ์ก็ เป็นที่น่าสัง เกตอยู่²⁶

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ได้มีการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาแล้ว ถึง 3 ฉบับ ในแต่ละฉบับได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางการเมือง ของฝ่ายอาณาจักรกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์²⁷ ดังจะเห็นได้จาก เหตุผลที่ให้มีการ ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้ง 3 ฉบับว่า

เหตุผลของการร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 "ทุกวันนี้การปกครองทั้งฝ่ายพระราชอาณาจักรก็ได้ทรงพระราช คำริษแก้ไขและจัดตั้งแบบแผนการปกครองให้เรียบร้อยเจริญดีขึ้น กว่าแต่ก่อน เป็นหลายประการแล้ว และฝ่ายพระพุทธรูปธรรม การปกครองสังฆมณฑล ย่อมเป็นการสำคัญทั้งในประโยชน์แห่ง พระศาสนา และในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักร ด้วย ถ้าการปกครองสังฆมณฑล เป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อย พระศาสนาก็จะรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปจะชักนำประชาชนทั้งหลายให้ เชื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาในวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติและ ำเรียนวิชาคุณ ในสงฆ์สำคัญยิ่งขึ้น เป็นอันมาก"²⁸

เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งสอดคล้องกับระบบมณฑลเทศาภิบาล จึงได้มีการเรียกร้อง ให้เปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจัดรูปการปก ครองบ้านเมืองโดยแบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 ส่วน คืออำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ เพื่อให้ถ่วงดุลย์ซึ่งกันและกัน ต่อมาจึงได้มีการประกาศใช้พระราช

²⁶ ภิกขุ ป. อริยปัญโญ, "พุทธจักรกับระบบการปกครอง", พุทธจักร, 6 (มิถุนายน, 2520), หน้า 34.

²⁷ ศึกษารายการวิเคราะห์เทียบโครงสร้างทั้งสองได้จาก Somboon Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand, Table 6,7, and 9.

²⁸ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ย่อหน้าแรก.

บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยในขณะ
 นั้น²⁹ ต่อมาในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้มีการประกาศใช้พระ
 ราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยมีหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติว่า

"เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่
 การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยก
 อำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลย์อำนาจ
 เช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบันจึงสมควรแก้ไขปรับปรุง
 เสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สมเด็จพระสังฆราช
 ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมาย
 และพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธ
 ศาสนา"³⁰

ในปัจจุบันนี้ สังคมของไทยได้ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นแนว
 ทางในการปกครอง ซึ่งมีสาระสังเขปดังนี้ (ตารางที่ 10)

1. สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์และทรงพระบัญชาโดยไม่ขัดหรือ
 แย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม (มาตรา 8)
2. มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการโดย
 ตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูป เป็นกรรมการโดยตำแหน่งและพระราชาคณะจำนวนไม่
 ดำกว่า 4 รูป และไม่เกิน 8 รูป ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเป็นกรรมการ
 (มาตรา 12)

3. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางแบ่งออกเป็น 5 คณะใหญ่คือ³¹

- 1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง (ภาค 1, 2, 3, 13, 14, 15)

²⁹

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 58, ตอนที่ 72, วันที่ 14 ตุลาคม 2484, หน้า 1391.

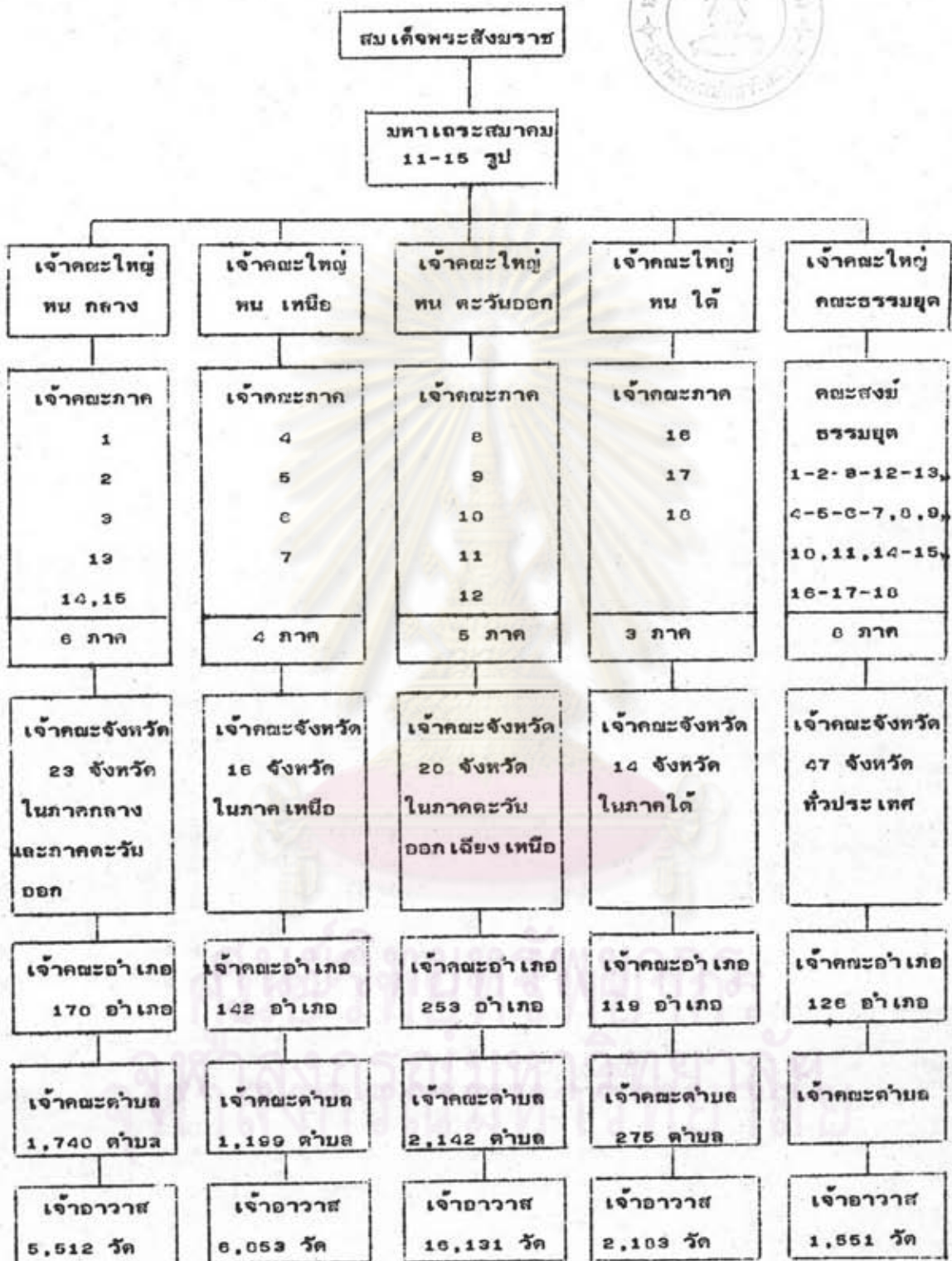
³⁰

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 79, ตอนที่ 115, วันที่ 31 ธันวาคม 2505.

³¹

ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2506) ประกาศใน แถลงการณ์คณะ
สงฆ์ (ฉบับพิเศษ) เล่ม 51, ตอนที่ 1, วันที่ 20 พฤศจิกายน 2506.

ตารางที่ 10 พระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ที่มา : แถลงการณ์คณะสงฆ์ฉบับพิเศษ, เล่ม 51 ตอนที่ 1, วันที่ 20 พฤศจิกายน 2506.
แถลงการณ์คณะสงฆ์ฉบับพิเศษ, เล่ม 60 ตอนที่ 3, วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2515.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 66 ตอนที่ 4, วันที่ 25 เมษายน 2521.
 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในราชกิจจานุเบกษา, ฉบับพิเศษ, เล่ม 79
 ตอนที่ 115, วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2505.

- 2) เจ้าคณะใหญ่หน้เหนือ (ภาค 4, 5, 6, 7)
 - 3) เจ้าคณะใหญ่หน้ตะวันออก (ภาค 8, 9, 10, 11, 12)
 - 4) เจ้าคณะใหญ่หน้ใต้ (ภาค 16, 17, 18)
 - 5) เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต (ภาค 1-2-3-12-13, 4-7, 8, 9, 10, 11, 14-15, 16-18.)
4. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น (มาตรา 21 - 22)
- 1) ภาค เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
 - 2) จังหวัด เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
 - 3) อำเภอ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
 - 4) ตำบล เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
5. วัด เจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาส (มาตรา 30)

จากสาระสำคัญในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สามารถจำแนกพระสังฆาธิการออกเป็น 6 ชั้น คือเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส ในบรรดาพระสังฆาธิการทุกชั้น สมเด็จพระสังฆราชทรงมีอำนาจสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนอำนาจของพระสังฆาธิการมีลักษณะเป็นอิสระจากหน่วยการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ การชำระอธิการ และการมีคุณูปการระเบียบกระทำโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่อิสระเหมือนกับคณะกรรมการข้าราชการตุลาการ

ตำแหน่งพระสังฆาธิการ เป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งตามคุณสมบัติ ซึ่งประกอบด้วย 5 เกณฑ์สำคัญคือ เกณฑ์แรก ต้องมีหลานามัยแข็งแรง ร่างกายไม่ทุพพลภาพ จิตใจต้องสมบูรณ์ หรือไม่เป็นโรคที่สังกมรังเกียจ เกณฑ์สอง ต้องมีความรู้ทั้งธรรมศึกษาและบาลีศึกษา และมีความสามารถในการเป็นผู้นำ ในการติดต่อกับผู้อื่นหรือมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีคุณธรรมและเมตตาธรรม เกณฑ์สาม ต้องมีความประพฤติเรียบร้อย ปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัย มีพรหมจรรย์สม่ำเสมอ รวมทั้งไม่เคยมีประวัติค้างหรือประพฤติชั่วเคยถูกถอดถอนออกจากพระสังฆาธิการ เกณฑ์สี่ ต้องมีสมณศักดิ์เหมาะสมกับตำแหน่งพระสังฆาธิการ เช่น เจ้าคณะภาคต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ เจ้าคณะจังหวัดจะต้องมี

สมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ เป็นต้น และเกณฑ์ห้า จะต้องมีการมาครบตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เช่น ตั้งแต่เจ้าคณะอำเภอลงไปจะต้องมีการมาไม่น้อยกว่า 5 พรรษา และตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไป ต้องมีการมาเกิน 10 พรรษา

ในการที่พระสงฆ์รูปใดได้เลื่อนตำแหน่งพระสังฆาธิการ มักไม่ได้ด้วยปัจจัยหรือเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งเท่านั้น ในทางปฏิบัติจะพิจารณาจากเกณฑ์ทั้ง 5 ผสมกันไป บางครั้งก็อาจมีปัจจัยทางการเมืองและอื่นๆ แทรกซ้อนเข้ามาด้วย ดังนั้น พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งสูงขึ้น จะยังมีคุณสมบัติที่สูงขึ้นและเฉพาะยิ่งขึ้น และยังมีพระสังฆาธิการสูงขึ้น จะยังมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อพระสงฆ์มีตำแหน่งสูงกว่าเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะมีสมณกิจภายในวัดที่ตนรับผิดชอบ เท่านั้น ถ้าเป็นเจ้าคณะสูงขึ้นไปจะมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่วัดกว้างขวางออกไปเป็นลำดับ แบบชีวิตและโอกาสของชีวิตของเจ้าอาวาสจึงมีขอบเขตแคบแคบกว่าแบบชีวิตของเจ้าคณะ เรื่องนี้มีผู้วิจัยพบว่า เจ้าคณะมีโลกทัศน์กว้าง มีความกระตือรือร้นสูงและทำงานเพื่อประชาชนมากกว่าเจ้าอาวาส³² แสดงว่าตำแหน่งพระสังฆาธิการมีความสำคัญต่อความเชื่อต่างๆ ของพระสงฆ์ เป็นต้นว่าความเชื่อทางการเมือง เพราะจากการศึกษาในตารางที่ 13 พบว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่พบว่าเจ้าคณะมีความเชื่อทางการเมืองสูงกว่าเจ้าอาวาส ทำให้เราต้องศึกษาสำรวจต่อไปว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการจะมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมือง ทั้งในด้านหลักการ วิธีการ และวิถีชีวิตหรือไม่อย่างไร

3. สมณศักดิ์ นับตั้งแต่มีการนำระบบสมณศักดิ์เข้ามาจากลังกาในสมัยสุโขทัย ระบบสมณศักดิ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งในการเปลี่ยน

³²

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, "การจัดช่วงชั้นในหมู่สงฆ์ไทย", หน้า 70-83.

³³

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคยวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 201-202.

แปลงแต่ละครั้ง ได้ทำให้ระบบสมณศักดิ์มีการเพิ่มช่วงชั้นและจำนวนมากขึ้น จนกระทั่งในปัจจุบัน คณะสงฆ์ไทยมีพระสมณศักดิ์จำนวนสามหมื่นเศษและจัดชื่อย่อลำดับถึง 22 ชั้นดังนี้³⁴

- 1) สมเด็จพระสังฆราช 2) สมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ 3) พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ 4) พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นสัญญาบัตร 5) พระราชาคณะชั้นธรรม 6) พระราชาคณะชั้นเทพ 7) พระราชาคณะชั้นราช 8) พระราชาคณะปลัดขวา 9) พระราชาคณะปลัดซ้าย 10) พระราชาคณะชั้นสามัญ (มี 7 ประเภท)
- 11) พระเปรียญธรรม 9 ประโยค 12) พระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ 13) พระครูสัญญาบัตรชั้นเอก 14) พระครูสัญญาบัตรชั้นโท 15) พระครูสัญญาบัตรชั้นตรี 16) พระครูสัญญาบัตร 17) พระครูปลัด 18) พระครูธรรมธร 19) พระครูวิเชียร 20) พระครูคู่สวด 21) พระครูสมุห์ 22) พระครูใบฎีกา

สมณศักดิ์ เป็น เรื่องที่มีความสำคัญเทียบเท่ากับ เรื่องพระสงฆ์ฆาธิการ ซึ่งก่อนสมัยรัชกาลที่ 6 สมณศักดิ์กับพระสงฆ์ฆาธิการ เป็น เรื่องเดียวกัน³⁵ หมายถึงว่าพระสงฆ์รูปใดมีตำแหน่งพระสงฆ์ฆาธิการใดจะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ระดับเดียวกันควบคู่ไปด้วย ทำให้เห็นว่าหน้าที่หรือกิจกรรมของพระสมณศักดิ์ในชั้นต่างๆ มีความสัมพันธ์กับสาเหตุแห่งการแต่งตั้ง การเพิ่มและการเปลี่ยนแปลงสมณศักดิ์

ถ้าพิจารณาถึงสาเหตุแห่งการปรับปรุงและการเพิ่มขึ้นของสมณศักดิ์จะพบว่า สาเหตุที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนสาเหตุที่อ้างถึง เช่น เพื่อการปรับปรุงปริยัติศึกษาหรือการมีงานพระธรรมทูต เป็นต้น เป็นสาเหตุรอง เพราะระบบสมณศักดิ์ เป็นระบบที่มีความผูกพันอยู่กับการจัดสรรอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ การจัดสรรจำนวนการแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรและอัคราณิกยัด ซึ่งเรื่องทั้งสามนี้มีความสำคัญต่อ

34

มานพ หลไพรินทร์, ประมวลระเบียบและแบบธรรมเนียมการปกครองคณะสงฆ์พร้อมทั้งแนวทางปฏิบัติ (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2516), หน้า 271-270.

35

ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 17.

ต่อแบบชีวิตและโอกาสชีวิตของพระสมณศักดิ์

การจัดสรรอำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์จะจัดสรรไปความตำแหน่งการปกครอง โดยสัมพันธ์กับชั้นสมณศักดิ์ เป็นต้นว่า เจ้าคณะใหญ่ต้องมีสมณศักดิ์เป็นสมเด็จหรือรองสมเด็จ พระราชาคณะ จนถึงเจ้าคณะอำเภอต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร³⁶ จึงมีการตั้งข้อสังเกตไว้ว่า พระสงฆ์ใดไม่มีสมณศักดิ์ แม้ว่าจะมีการศึกษาดีเพียงใด ก็ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการจัดสรรอำนาจหน้าที่ภายในคณะสงฆ์ได้

ระบบพระฐานานุกรมก็เป็นอีกระบบหนึ่งที่สามารถจัดตั้งกลุ่มภายใต้การนำของพระสมณศักดิ์สูงรูปใดรูปหนึ่งได้ เพราะพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชาคณะชั้นสามัญขึ้นไป สามารถแต่งตั้งพระฐานานุกรมได้จำนวนหนึ่ง³⁷ โดยมีเหตุผลสนับสนุนว่า พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงจะมีกิจกรรมและหน้าที่รับผิดชอบทางพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยลำดับ จึงต้องให้อำนาจหน้าที่แก่พระสมณศักดิ์แต่งตั้งพระฐานานุกรม จำนวนมากน้อยไปตามระดับชั้นสมณศักดิ์ พระฐานานุกรมเหล่านี้ได้แก่พระครูปลัด พระครูธรรมธร พระครูวินัยธร พระครูสุวรรณ พระครูสมุทร พระครูใบฎีกา พระปลัด พระภุมณ์และพระใบฎีกา เมื่อพระสมณศักดิ์มีพระฐานานุกรม เป็นกลุ่มผู้ช่วยหน้าที่การงานต่างๆ พระสมณศักดิ์จึงสามารถดำรงสมณรูปและรับผิดชอบตามตำแหน่งพระสังฆาธิการไปได้ในเวลาเดียวกัน

อัตราปิตยศักดิ์ เป็นเรื่องสำคัญต่อพระสมณศักดิ์ พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้น

³⁶

กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการประกาศใน แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 66, ตอนที่ 4, วันที่ 26 เมษายน 2521.

³⁷

Somboon Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand,

๓๘
 สัญญาบัตรขึ้นไปจะมีนิตยภัตหรือ เงิน เดือนประจำอย่างกับข้าราชการ แม้ว่านิตยภัตที่ได้
 รับในแต่ละ เดือนจะน้อยมาก เมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบัน แต่ถ้าเปรียบเทียบกับการ
 ครองชีพของพระสงฆ์ ซึ่งอาศัยปัจจัย ๔ จากบวรแล้ว ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
 ที่มีความจำเป็นจริงๆ แทบจะไม่มีอะไร อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาการดำรงสมณเพศว่า
 ต้อง เปิดกว้างออกไปรับใช้หรือช่วยเหลือสังคมแล้ว การอาศัยผ้าเหลืองเพื่อตั้งศรัทธามาหา
 ขนมาช่วย เหลือประชาชนส่วนที่ยากจน ย่อมทำให้นิตยภัตนี้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการ
 ประกอบกิจกรรมดังกล่าว เป็นต้นว่า การรับลูกศิษย์วัด การสอนหนังสือแก่นักเรียนและ
 อื่นๆ พระสมณศักดิ์จึงต้องมีรายได้จากทางอื่นๆ เป็นต้นว่า จากการถวายเงินในเวลา
 ไปประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่างๆ จากการบริจาคของญาติโยมและบุคคลที่มีความ
 ศรัทธาในสมณปฏิบัติ เราอาจกล่าวได้ว่า ยิ่งพระสงฆ์มีสมณศักดิ์สูงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งมีโอกาส
 แสวงหารายได้เพิ่มขึ้น เท่านั้น^{๓๙} เพราะผู้มีเกียรติยศยอมสร้างความนับถือศรัทธาได้ง่าย

ระบบสมณศักดิ์ในปัจจุบัน เป็นระบบที่แสดงถึง เกียรติยศชื่อเสียงของพระสงฆ์ เป็น
 อย่างมาก เพราะ เป็นระบบที่สืบต่อ เกียรติยศมาตั้งแต่ในอดีต ดังจะเห็นว่าในสมัยสุโขทัย
 อุดยธาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น การแต่งตั้งสมณศักดิ์จะคำนึงถึงความเป็นผู้รอบรู้พระไตร

๓๘
 นิตยภัตคืออาหารที่ถวายพระภิกษุสามเณร เป็นนิตยภัต ในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์
 โปรดพระราชาทานถวายอาหารเพลที่พระบรมมหาราชวังเป็นรายเดือนครั้งละ 10 รูป
 สมัยธนบุรีได้เพิ่มพระราชาทาน เบี้ยหวัดเงินตราถวายเป็นประจำมี สมัยรัตนโกสินทร์ถวาย
 เป็นเงินเดือนแทน ในปัจจุบันราชการได้จัดสรรงบประมาณสำหรับถวาย เป็นนิตยภัตแก่พระสงฆ์

๓๙
 Richard Allan O'Connor, "Urbanism and Religion : Community, Hierarchy and Sanctity in Urban Thai Buddhist Temple," (Unpublished Ph.D. dissertation, Cornell University, 1978), p. 273.

ปัญหา ความเชี่ยวชาญสามารถทางวิปัสสนา การเป็นพระสังฆาธิการและการมีสุขภาพแข็งแรง⁴⁰ และในปัจจุบันหลักเกณฑ์นี้ก็ยังคงเป็นมาตรฐานสำคัญ เพียงแต่อาจมีการเพิ่มรายละเอียดเข้าไปเสริมให้มีการพิจารณาได้สะดวกขึ้น เป็นต้นว่า พระสงฆ์ที่จะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการปกครองหมู่สงฆ์ มีความเป็นผู้นำ มีบุคลิกภาพดี มีคุณธรรมและเมตตาธรรม เป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์เพื่อเอกราชประเทศ ในด้านการศึกษา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีผู้นิยมนับถือเพิ่มมากขึ้น ในการส่งเสริมและสร้างสรรค์อารยธรรมอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม⁴¹ พระสงฆ์ที่จะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์มักประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งหมดที่กล่าวมา แต่บางรูปอาจมีความเด่นทางด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษก็ได้

ความมีเกียรติยศของสมณศักดิ์อาจพิจารณาได้ในแง่ที่ว่า ใครเป็นผู้แต่งตั้งสมณศักดิ์ ตามระบบสมณศักดิ์แล้ว มหาเถรสมาคมจะเป็นผู้พิจารณา โดยการแนะนำของกรมการศาสนา เมื่อพิจารณาแล้วจะเสนอชื่อผ่านไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำเข้าคณะรัฐมนตรี จากนั้นนายกรัฐมนตรีจะนำขึ้นขุดเกล้าถวายชื่อเพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ด้วยกระบวนการพิจารณาอย่างเป็นขั้นตอน พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์จึงได้รับการยกย่องอย่างสูง โดยเฉพาะสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นพระราชครูขึ้นไป จะได้รับการเชิญเข้าไปแต่งตั้งในพระบรมมหาราชวัง โดยพระบาทสมเด็จพระ

⁴⁰ Simon de Loubere, A New Historical Relation of the Kingdom of Siam (London : T.Horne, 1963), p. 115. quoted in Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand, p. 19.

⁴¹ John P. Ferguson and Shalardchai Ramitanondh, "Monks and Hierarchy in Northern Thailand," Journal of the Siam Society, 64, pt. 1 (1976), p. 118. quoted in Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand, p. 19.

พระเจ้าอยู่หัวหรือผู้แทนพระองค์จะเป็นผู้ถวายพัดยศในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ดังนั้น เมื่อมีงานพระราชพิธีหรือรัฐพิธีอื่นๆ พระสมณศักดิ์เหล่านี้จะได้รับการนิมนต์ให้มาประกอบพิธีพุทธศาสนามากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์ ยิ่งพิธีใดมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นต้องนิมนต์พระสมณศักดิ์ที่มีระดับชั้นสูงขึ้นมาช่วยพิธี⁴² ทำให้พระสมณศักดิ์เหล่านี้มีโอกาสที่จะรู้จักติดต่อกับข้าราชการชั้นสูง ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดทางไปสู่โอกาสทางสังคมอื่นๆ ด้วย

เมื่อสมณศักดิ์มีความสำคัญต่อมหาหน้าที่ แบบชีวิตและโอกาสของชีวิตของพระสงฆ์มากถึงเพียงนี้ เราจึงพบว่า พระสงฆ์มีการแข่งขันกันเพื่อให้มีสมณศักดิ์สูงขึ้น⁴³ แต่ด้วยวิธีคัดเลือกแต่งตั้งที่เข้มงวด ประกอบกับตำแหน่งสมณศักดิ์ในระดับสูงมีจำนวนน้อย พระสงฆ์ที่พยายามจะเลื่อนสมณศักดิ์จึงต้องทำงานหนักขึ้น พระสงฆ์บางรูปกว่าจะได้เลื่อนสมณศักดิ์แต่ละครั้งอาจจะต้องใช้เวลาถึง 1 ใน 3 ของชีวิต และในเวลาดังกล่าวนี้ก็ต้องมีผลงานด้านการศึกษา การเผยแผ่และการสาธารณูปการอย่างสม่ำเสมอ ประสิทธิภาพของชีวิต เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อบางด้านของพระสมณศักดิ์ เป็นต้นว่า การมองโลกในแง่ดี การมีส่วนร่วมทางสังคมการเมือง การมีจิตสำนึกทางการเมืองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น⁴⁴ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้น่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสมณศักดิ์ และจากการศึกษาที่ผ่านมาในตารางที่ 13 ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า พระสมณศักดิ์มีความ

⁴² Suksamran, Buddhism and Politics in Thailand, p. 20.

⁴³ มหาเสฐียรพงษ์, "พระสงฆ์ไทยในรอบ 25 ปี." สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 9 (มิถุนายน, 2514), หน้า 22-24.

⁴⁴ ในทางจิตวิทยาสังคมมีการตั้งข้อสังเกตว่า พระสมณศักดิ์มีลักษณะเป็นผู้ให้สัมฤทธิ์ โดยวิเคราะห์จากความขยันของพระสมณศักดิ์ในการกระตือรือร้นทำการทำงานของพระศาสนาในด้านต่างๆ เช่น การสร้างถนน สะพาน โรงเรียนและอื่นๆ โปรดพิจารณาได้จากสัญญา สัญญาวิวัฒน์, "การจัดช่วงชั้นในหมู่สงฆ์ไทย", หน้า 01.

เชื่อทางการ เมืองใหม่ เอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม แต่เราควรศึกษาต่อไปว่าตำแหน่งสมณศักดิ์มีส่วนทำให้ความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร หรือมีส่วนตั้งกันหรือไม่อย่างไร

4. ปริยัติศึกษา การพัฒนาระบบปริยัติศึกษาดอกกระยะแรกที่ผ่านมา มีการปรับปรุงหลักสูตรอย่างสำคัญอยู่หลายครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 2 โดยการขยายหลักสูตรปริยัติธรรม 3 ชั้นมาเป็น 6 ประโยค⁴⁵ ครั้งที่สองเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งมหาจุฬาริทยาศัย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง⁴⁶ ครั้งที่สามเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 6 ได้มีการจัดวางหลักสูตรนักธรรมขึ้นมา⁴⁷ ตั้งขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ระบบปริยัติศึกษาของไทยได้ก้าวหน้าไปอย่างมากและสามารถให้ความรู้พระธรรมวินัยได้อย่างเป็นระเบียบ การปริยัติศึกษาจึงเชื่ออำนาจให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมสาระได้ถ่องแท้ยิ่งขึ้น กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีความรู้ในปริยัติธรรมมากขึ้น จะต้องอยู่ศึกษาในระบบใหม่มากขึ้น โอกาสที่จะถูกปลุกฝังให้มีความเชื่อทางพุทธศาสนาจะมีมากขึ้น ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับการค้นพบในตารางที่ ๑ ว่า ระดับปริยัติศึกษามีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางพุทธศาสนามากขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การศึกษาของพระสงฆ์ได้เข้าสู่การจัดองค์การศึกษา เป็น 2 ประเภทคือสำนักศึกษาดนตรีเป็นสำนักที่สอนปริยัติธรรมตามหลักสูตรประโยค

⁴⁵ พระมหาอุทัย พุทธรังโส, "การศึกษาปริยัติธรรม", สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ฉบับพิเศษ 4 (สิงหาคม, 2509), หน้า 57.

⁴⁶ เสถียร สุภาโสภณ, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย (พระนคร : คลังวิทยา, 2505), หน้า 207-209.

⁴⁷ แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 1 (พ.ศ. 2456), หน้า 121-120.

นักธรรมหรือธรรมศึกษา และสำนักศึกษามาติ เป็นสำนักที่สอนปริยัติธรรมตามหลักสูตรประโยค
 40
 มาติ การศึกษาปริยัติธรรมแบบนี้ได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ดังมีสาระสังเขปดังนี้

1. แผนกธรรม แบ่งการศึกษาเป็น 3 ชั้นคือชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก มีวิชา
 เรียนชั้นละ 4 วิชาคือเรื่องความแก่ระชู้ธรรม ธรรม พุทธประวัติและศาสนพิธี และวินัย
 มุข การศึกษาแผนกธรรมมุ่งให้พระสงฆ์เขียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับพระศาสนา
 รู้วินัยของพระตลอดจนกฎหมายคณะสงฆ์ รู้ประวัติพระพุทธเจ้าและพระสาวก รู้หลักธรรมใน
 พระพุทธศาสนา ตลอดจนสามารถเขียนอธิบายธรรมต่างๆ ได้ คำว่าที่ใช้ในแผนกนี้มีปรากฏ
 ในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 หนังสือที่ใช้ในหลักสูตรนักธรรม

หมวดวิชา	นักธรรมตรี	นักธรรมโท	นักธรรมเอก
เรื่องความแก่ ระชู้ธรรม	พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม 1	พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม 2	พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม 3
ธรรม	นวโกวาทแผนกธรรมวิภาค	ธรรมวิภาคปจฺเจต 2	ธรรมวิจารณ์
พุทธประวัติ ศาสนพิธี	พุทธประวัติ เล่ม 1 - 3 ศาสนพิธี เล่ม 1	อนุพุทธประวัติ ศาสนพิธี เล่ม 2	พุทธอนุพุทธประวัติ ประชุมสมโพธิกถา
วินัยมุข	นวโกวาทแผนกวินัยมุข	วินัยมุข เล่ม 1 - 2	วินัยมุข เล่ม 3

ที่มา : กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กฎกระทรวง กฎมหา
 เสรฐาคม จะเทียบและคำตั้งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระ
 ศาสนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2522), หน้า 204-205.

2. แผนกบาลี แบ่งการศึกษาออกเป็น 6 ประโยค มีวิชาเรียน 7 วิชา คือ

40

แสดงการคณะสงฆ์, เล่ม 39 ภาค 1 (มกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494).

ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย (ป.ศ. ๑) ไวยากรณ์บาลี (ป.ศ. 1-3) วากยสัมพันธ์ (ป.ศ. ๑)
 แปลบาลีเป็นไทย (มีทุกประโยค) แปลไทยเป็นบาลี (ป.ศ. 4-9) แต่งฉันท์ภาษาบาลี
 (ป.ศ. ๑) แต่งไทยเป็นบาลี (ป.ศ. ๑) การศึกษาแผนกบาลี มุ่งศึกษาพระไตรปิฎก
 โดยเฉพาะ ดังจะเห็นได้ว่า ประโยค 1-5 อยู่ในพระสูตร ประโยค 6-7 อยู่ในพระวินัย
 และประโยค 8-9 อยู่ในพระอภิธรรม สำหรับหนังสือที่ใช้แปลมีในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 หนังสือที่ใช้แปลในแผนกบาลี

ประโยค	แปลบาลี เป็นไทย	แปลไทย เป็นบาลี
1-2	ฉัมมปทัฏฐกถา ภาค 1-4	-
3	" ภาค 5-8	-
4	มังคลัตถทีปนี ภาค 1	ฉัมมปทัฏฐกถา ภาค 1
5	" ภาค 2	" ภาค 2-4
6	สมันตปาสาทิกา ภาค 3	" ภาค 5-8
7	" ภาค 1-2	มังคลัตถทีปนี
8	วิสุทธิมรรค	สมันตปาสาทิกา ภาค 1-2
9	อภิธรรมัตถวิภาวิณี	วิสุทธิมรรค

ที่มา : กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, หน้า 262-263.

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษา เป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังในเชิงปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ที่ตั้งใจ
 จะรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง การเรียนจึงเน้นหนักทางด้านการแก้กระตุธรรมและ
 แก้ปัญหาธรรมและพระวินัย ผู้ศึกษาคามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาจึงน่าจะเป็นการฝึกหัดให้
 มีความคิด เป็นของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ๆ ได้ง่าย ของโลกใน
 แห่งที่อยู่เสมอ มีศรัทธาและมีความหวังต่อชีวิต ไม่ยอมท้อถอยค่ออุปสรรคเพียงเล็กน้อย
 ส่วนการศึกษาที่ปฏิบัติและสาขาคณะที่เท่ากัน เป็นการกระเตรียมให้พระสงฆ์สามารถ เป็นผู้นำ
 ทางวัฒนธรรมของประชาชนได้ และสามารถเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ
 เพราะกิจกรรมทางสังคมมักมีกิจกรรมทางพุทธศาสนาประกอบ เป็นองค์สำคัญอยู่เสมอ

นอกจากนั้น การศึกษาถึงพระวินัยยังทำให้พระนักธรรมมีความเข้าใจและปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การมีความเคารพในกฎหมายของบ้านเมือง เคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จะแก้ปัญหาโลกนี้แก้ด้วยกฎระเบียบ มิใช่แก้ด้วยอำนาจ เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนรวม และที่สำคัญหลักสูตรพระโยคนักธรรมได้ผลิตพระนักธรรมที่เป็นผู้นำท้องถิ่นจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาชนบทของไทยอยู่ในเวลานี้⁴⁹

ส่วนหลักสูตรพระโยคบาลี เป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังในเชิงวิชาการสำหรับพระสงฆ์ที่ตั้งใจจะศึกษาพุทธธรรมอย่างจริงจัง เพราะเน้นการแปลและการแต่งฉันท์ ซึ่งในการแปลไทยเป็นบาลี หรือแปลบาลีเป็นไทย ผู้แปลย่อมต้องเข้าใจพระธรรมวินัยด้วย ดังนั้นพระสงฆ์ที่เรียนหลักสูตรนี้จะมีความรู้ในภาษาไทย เข้าใจหลักธรรมต่างๆ อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเรื่องนี้มีมีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์มาก เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมาในตารางที่ 13 พบว่า ระดับปริยัติศึกษามีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อทางการเมืองมากขึ้นหรือมีความเชื่อทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม เมื่อพิจารณาตารางที่ 9 เปรียบเทียบกับตารางที่ 13 จะพบว่าระดับการศึกษาทางพระธรรมวินัยมีส่วนทำให้ความเชื่อทั้งทางธรรมและทางโลกแตกต่างกัน อย่างไรก็ดี เราจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าให้รู้ว่าระดับปริยัติศึกษานี้มีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์อย่างไร ทั้งวิเคราะห์จากคัมภีร์การศึกษา วิธีการและวิถีชีวิต

๕. พรพชา คำว่า "พรพชา" หมายถึงฤกษ์หรือปี ถ้าพิจารณาโดยความหมายนี้อาจไม่ค่อยมีความสำคัญ แต่ถ้าพิจารณาพรพชาในสถานภาพอื่นๆ จะมีความสำคัญอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ถือขึ้นวรรณะ แต่ถือลำดับอายุโสแห่งพรพชาเป็นหลัก ด้วยมีเหตุผลว่า ผู้อุปสมบทก่อนย่อมพยายามเข้าหาพระสังฆกรรมก่อน จึงเป็นผู้ควรแก่ความเคารพนับถือในฐานะสมณเพศ อายุและชาติกำเนิดไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญ

50
 ความเป็นอหิมุคคตต่างหากที่สำคัญ เมื่อพระราชาถูกกำหนดให้เป็นจุดหลักของการวัดความ
 อารุโสในพระพุทธศาสนา พระราชาจึงมีความเกี่ยวข้องกับหลักการปกครองคณะสงฆ์ การ
 ศึกษาปริยัติธรรมและชีวิตในวัด รวมทั้งการมีความเชื่อด้วย

หลักการปกครองคณะสงฆ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการปกครองตนเองพระพุทธศาสนา
 ได้กำหนดหลักการปกครองตนเองตามจำนวนพระราชาของพระสงฆ์ กล่าวคือ

1) พระนวกะ เป็นพระสงฆ์ที่มีพระราชาไม่ถึง 5 พระราชา ยังปกครองตนเอง
 ไม่ได้เพราะยังไม่เข้าใจพระธรรมวินัยมากพอ การดำรงสมณเพศจึงยังคงขึ้นอยู่กับความ
 ถนอมของอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ พระนวกะเหล่านี้จึงอยู่ในฐานะของความ เป็นผู้อ่อนอารุโส

2) พระมัชฌิมะ เป็นพระสงฆ์ที่มีพระราชาระหว่าง 6 - 10 พระราชา เป็น
 พระสงฆ์ที่เรียนวัตรปฏิบัติและพระธรรมวินัยมานาน จึงมีความรู้ความเข้าใจมากพอที่จะ
 นำมาประพฤติกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พระมัชฌิมะจึงสามารถปกครองตนเองได้ แต่ยังคงปก
 ครองผู้อื่นไม่ได้ เป็นพระสงฆ์ที่พ้นจากความถนอมของพระอุปัชฌาย์

3) พระเถระ เป็นพระสงฆ์ที่มีพระราชามากกว่า 10 พระราชา ถือว่าเป็นพระ
 สงฆ์ที่มีอารุโสและมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยมากพอที่จะสั่งสอนอบรมพระภิกษุอื่น
 ได้ พระเถระจึงอยู่ในพระราชาอันควรที่จะ เป็นผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์

อย่างไรก็ดี จำนวนพระราชาที่กำหนดไว้มีไว้เป็นหลักเกณฑ์แน่นอน ถ้าพระสงฆ์
 องค์ใดที่มัวเรียนในสถาบันสงฆ์มา 5 พระราชาแล้ว ยังไม่มีความสามารถไม่มีความรู้หรือ
 ความเข้าใจในพระธรรมวินัยมากพอที่จะดำรงสมณเพศเป็นอิสระ ก็ยังต้องขึ้นอยู่กับพระ
 อุปัชฌาย์ต่อไป เนื่องจากการถือศีลนี้มีมาในพระธรรมวินัย พระราชาจึงมีความสำคัญต่อ
 สถานภาพของพระสงฆ์ในพุทธกาล ต่อมาการถือศีลมิได้กระทำอย่างจริงจัง ⁵¹ จึงมีการ

50

สุชีพ ปุญญาภุทาท, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ
 : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 269.

51

พระราชารมณี, พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า 10.

อนุโลมนำพระยามาเป็นหลักวัดความอาวุโสของสงฆ์ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองคณะสงฆ์ ได้ทำให้การแต่งตั้งพระสังฆาธิการมีคุณสมบัติทางพระมาต่ำลง ดังจะเห็นได้ว่าตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคและเจ้าคณะจังหวัดมีพระภิกษุ 10 ส่วนระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสมีพระสงฆ์⁵² 5 ยกเว้นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เมื่อเป็นเช่นนั้น พระสงฆ์ที่เป็นพระมัชฌิมะก็เป็นเจ้าอาวาสได้ ซึ่งขัดกับหลักการในการแบ่งพระมา แต่หลักการใหม่เป็นหลักการที่มีมาตรการทางกฎหมายรองรับ จึงมีความชอบธรรมในการปฏิบัติตามกฎหมาย แต่ไม่ตามอาชุรพราหมณ์ การปรับมาตรฐานเช่นนี้เพราะมีความจำเป็นทางสังคมบางประการ โดยเฉพาะบางวัดไม่สามารถแสวงหาพระสงฆ์ที่มีพระภิกษุเกิน 10 มาแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการได้ จึงจำเป็นต้องแต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีพระภิกษุน้อย⁵³ สุดท้ายได้กำหนดให้เกิน 5 พระภิกษุเท่านั้น ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีพระภิกษุเพียง 5 แต่เป็นพระสังฆาธิการได้ ก็เท่ากับว่า พระสงฆ์องค์นั้นต้องปรับความเชื่อของคนให้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงนี้ไปตามกฎหมาย การพิจารณาสภาพภาพของพระสงฆ์จึงมิใช่จะคำนึงถึงแต่พระสังฆาธิการเท่านั้น ยังต้องคำนึงถึงจำนวนพระภิกษุด้วย

การพิจารณาการถือมิสสัยว่าเป็นเรื่องสำคัญในสถาบันสงฆ์ หมายถึงว่า พระนวกะจะดั่งมีภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (พระเถระ) เป็นพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์คอยดูแลดัดเตือนแนะนำ พระนวกะที่ถือมิสสัยในพระอุปัชฌาย์เรียกว่าสหวิหาลิก (ผู้อยู่ร่วมด้วย) ส่วนพระนวกะที่ถือมิสสัยในอาจารย์เรียกว่าอันเควาสิก (ผู้อยู่ในสำนัก) การถือมิสสัยนี้มีผลต่อการศึกษอบรมของพระนวกะไม่มากนักน้อย และเป็นการสร้างหน้าที่ ความรับผิดชอบ

52

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 5.

53

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระมหาสมณวินิจฉัย

(กรุงเทพฯ : บหมกฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 104.

ให้แก่พระ เณระในการดูแลพระนวกะ ในสถาบันสงฆ์ พระ เณระที่มีหน้าที่ดูแลพระนวกะมี

54

5 ประเภทคือ

1. พระอุปัชฌาย์ หมายถึงอาจารย์ที่คอยดูแลฝึก เดือนแนะนำพระนวกะ
2. บัพทัชชาจารย์ หมายถึงอาจารย์ในการฝึกสอนการบรรพชา
3. อุปัชฌาย์ หมายถึงอาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบท
4. นิสสัยาจารย์ หมายถึงอาจารย์ที่คนขอบิณฑบาตพระวินัยแล้ว
5. อุทเทสาจารย์ หมายถึงอาจารย์ที่ให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยให้

เมื่อสังคม เปลี่ยนแปลงไป ระบบปรีชาธรรมในสถาบันสงฆ์ก็ได้ เปลี่ยนแปลงไป ด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอัน เดวาลิกกับพระอุปัชฌาย์ได้ เปลี่ยนแปลงไป เป็นความสัมพันธ์ ระหว่างศิษย์กับอาจารย์หรืออุทเทสาจารย์ เพราะพระสงฆ์จะต้อง เข้าสู่ระบบปรีชาธรรม ศึกษา การถือบิณฑบาตค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยระบบการอบรมในโรงเรียนปรีชาธรรม จึงเห็น ได้ตัวอย่างชัดเจนว่า พระสงฆ์ที่มีความรู้เพิ่มขึ้น จะต้องบวชเรียนนานขึ้น ผู้บวชเรียนนาน ขึ้นย่อมถูกอบรมสั่งสอนและปลูกฝังความ เชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น และเมื่อพระสงฆ์นั้นมีความ รู้มากขึ้น ก็จะมีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้น เมื่อจำนวนพระภิกษุมีความสัมพันธ์กับการได้รับการ อบรมพุทธธรรมและมีความรู้มากขึ้น พระสงฆ์ที่มีพระภิกษุต่างกันจึงน่าจะมีความ เชื่อที่แตกต่างกันด้วย เป็นต้นว่า พระสงฆ์ที่มีความรู้เพิ่มขึ้นจะไม่ค่อยมีพฤติกรรมแบบ เสกน้ำมนต์ ทำ เสน่ห์ยาแฝดหรืออื่นๆ ที่ขัดกับพระธรรมวินัย

55

นอกจากจะวิเคราะห์พระภิกษุในด้านพระสังฆาธิการและการมีความรู้ในพระธรรม วินัยแล้ว พระภิกษุยังมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจทางสังคม ดังจะเห็นว่า ชีวิตในวัดของ พระสงฆ์จะต้องดำเนินไปตามพันธะหน้าที่ 2 ประการคือ

1. สังฆกรรม หมายถึงสิ่งที่พระสงฆ์ต้องทำ ถ้าไม่ทำมีความผิดตามพระวินัย เรียกว่า "อาบัติ" เป็นต้นว่า การลงอุโบสถหรือการฟังพระปาฏิโมกข์ ซึ่งพระสงฆ์ต้อง

54

พระโคตมปิฎก, เล่ม 3, ข้อ 102.

55

ประชาชน, "พระศาสนากับการเมือง", พุทธจักร, 12(กุมภาพันธ์, 2501).

ลงประชุมพร้อมกันทั้งทุกกิ่งเถื่อน

2. สังขกิจ หมายถึงกิจวัตรที่ควรกระทำในฐานะที่คน เป็นพระภิกษุแต่ไม่ถึงกับ มังคัมให้ทำ ถ้าไม่ทำก็ไม่ปรึษาปฏิบัติ กิจวัตรที่ควรทำก็มี เป็นต้นว่า การทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น การบิณฑบาต การเขียนพระไตรปิฎกและอื่นๆ ⁵⁶

พระสงฆ์ที่มีพรรษามากย่อมผ่านวัตรปฏิบัติ เหล่านี้มานาน จำนวนพรรษาจึง เป็น เครื่องบ่งบอกอีกอย่างหนึ่งว่า พระสงฆ์ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ในวัดและปฏิบัติกิจวัตรมานาน เท่าใด เนื่องจากกิจวัตรเหล่านี้ เป็นกิจวัตรที่เรียบร้อยไม่เร่งรีบ จึงถูกตั้งข้อสังเกตว่า พระสงฆ์ ไทยปล่อยชีวิตให้ดำเนินไปอย่าง ⁵⁷ เรื่อยๆ ความจริงแล้วกิจวัตรของพระสงฆ์ต่างพรรษา ยืนยันว่าจะ เหมือนกันทุกอย่าง เพราะพระสงฆ์บางรูปมีพรรษามาก มีภาระรับผิดชอบในการ ปกครองวัด ก็ย่อมมีวัตรปฏิบัติที่แตกต่างจากพระธุดงค์ ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษาน้อย ยังมี หน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัย ก็ย่อมใช้เวลาในการศึกษามาก ด้วยกิจวัตรที่แตกต่าง กันนี้ ย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในวัดที่แตกต่างกันออกไป และน่าจะมีส่วนทำให้ความ เชื่อแตกต่างกัน เรื่องนี้มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษามาก จะมีโอกาสได้เป็ พระสังฆาธิการและมีสมณศักดิ์สูงขึ้น ซึ่งจะพบผู้คนมากขึ้น โลกทัศน์ก็จะกว้างขึ้น เมื่อแบบ ชีวิตกว้างขึ้น ความเชื่อต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เชื่ออำนาจต่อการทำงานสาธารณ ประโยชน์ ⁵⁸ 59 อย่างไรก็ดี จากการศึกษาที่ผ่านมาในตารางที่ 13 พบว่า พระสงฆ์ที่มี พรรษามากขึ้น จะมีความเชื่อทางการเมืองมากขึ้น แต่ไม่มากพอที่จะมีอิทธิพลต่อกัน ทำ

⁵⁶ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, นิเวศน์กลางเปลวเพลิง (กรุงเทพฯ : เติลโลไทย, 2526), หน้า 143-144.

⁵⁷ พรหมณี ฉัตรพลรักษ์ (แปล), วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย, แต่งโดย รุท เมเนติกท์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2524), หน้า 51.

⁵⁸ สัจญา สัจญาวิวัฒน์, "การจัดช่วงชั้นในหมู่สงฆ์ไทย", หน้า 81-82.

ให้เราต้องทดสอบต่อไปว่า พระราชของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ เมือง หรือไม่ว่าไร ทั้งในด้านหลักการ วิธีการและวิธีชีวิต

โดยสรุปแล้ว สถานภาพของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อความ เชื่อทางพุทธศาสนา และความ เชื่อทางการ เมืองแตกต่างกันและเหมือนกันในบางสถานภาพ กล่าวคือ ในขณะที่นิคายมีส่วนทำให้ความ เชื่อทางการ เมืองของพระสงฆ์แตกต่างกัน นิกายกลับไม่มีส่วนทำให้ความ เชื่อทางพุทธศาสนาแตกต่างกัน หรือในขณะที่พระราชาไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองแตกต่างกัน พระราชกลับมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางพุทธศาสนาแตกต่างกัน และระดับปรีชาธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองและทางพุทธศาสนาแตกต่างกัน เมื่อสถานภาพของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อความ เชื่อทางการ เมืองและทางพุทธศาสนาไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความสงสัยว่า สถานภาพของพระสงฆ์อาจจะมีหรือ ไม่มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ เมืองก็ได้ ซึ่งจะได้นำการศึกษาต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการ เมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์

การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์ในทางสังคมวิทยา ได้ตั้งข้อสังเกตโดยกว้างว่า สถานภาพ เหล่านี้มีความสำคัญต่อแบบชีวิตและโอกาสชีวิตของพระสงฆ์ ส่วนการศึกษาทางรัฐศาสตร์ที่ผ่านมา ก็ได้ประมวลภาพกว้างๆว่า สถานภาพของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อความ เชื่อทางการ เมืองที่แตกต่างกัน ความจริงแล้ว สถานภาพของพระสงฆ์ต่างมีน้ำหนักแห่งความสำคัญต่อความ เชื่อทางการ เมืองไม่เท่ากัน ทั้งที่สถานภาพเหล่านี้มีความ เกี่ยวข้องถึงกันตลอด เช่นตำแหน่งพระสังฆาธิการมีความสัมพันธ์กับสมณศักดิ์ ระดับปรีชาศึกษาและพระราชา ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการ เมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกพิจารณาสถานภาพของพระสงฆ์ออกจากกันอย่างใดๆ เพราะถ้า สถานภาพใดสถานภาพหนึ่งของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ เมือง สถานภาพอื่นๆ ก็น่าจะมีทิศทางรวม เป็น เช่นนั้น แม้ว่าทิศทางของความ เชื่อย่อมจะกระจัดกระจาย เพราะจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองค่อนข้างสูง เช่นกัน แต่บางสถานภาพก็ได้ เป็นไปตามแนวโน้มของสถานภาพส่วนใหญ่ เราจึงไม่แน่ใจว่า ถ้า จำแนกความ เชื่อทางการ เมืองออกมาพิจารณาที่ละองค์ประกอบ (หลักการ วิธีการและวิธี

ชีวิต) แล้ว สถานภาพของพระสงฆ์จะยังมีความสำคัญคือความ เชื่อทางการ เมืองนั้นๆ หรือ ไม่อย่างไร โดยจะได้วิเคราะห์เป็นลำดับไปดังนี้

1. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ
การศึกษาความสำคัญของสถานภาพของพระสงฆ์ที่มีต่อความ เชื่อทางการ เมืองในตารางที่ 13 ได้พบว่าสถานภาพที่มีความสำคัญที่สุดคือความ เชื่อทางการ เมืองของพระสงฆ์ได้แก่ระดับปริยัติ ศึกษา รองลงไปได้แก่ภิกษุ ทำให้เราตระหนักว่า ระดับการศึกษาของสงฆ์จะเป็นตัวแปร ที่สำคัญที่สุดต่อความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์ด้วย เพราะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 มหาเถรสมาคมได้ประกาศหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลีปรับปรุงใหม่⁵⁹ โดยให้เพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรบาลีหลายวิชา เป็นต้นว่า ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ซึ่ง เป็นผลดีต่อพระสงฆ์ในด้านที่ว่าจะทำให้พระสงฆ์เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้กว้างขวางขึ้น โลก ทรรศน์ก็จะยิ่งกว้างขึ้น ซึ่งจากการวิจัยของอัลมอนต์และ เวอร์ซาได้แสดงให้เห็นว่า อย่าง น้อยที่สุดการศึกษาก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมืองของบุคคล ทำให้ คนที่ได้รับการศึกษานั้น มีความสำเนียงในบทบาทของรัฐบาล ได้รับข่าวสารการเมืองและ ได้เรียนรู้ทัศนคติทางการเมือง ซึ่งน่าจะมีประโยชน์ต่อระบบประชาธิปไตย⁶⁰ ดังนั้น ระบบ ปริยัติธรรมในสถาบันสงฆ์จึงน่าจะมีผลสำคัญคือความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากกว่า หลักการอำนาจนิยม

จากการศึกษาโดยการประมวลข้อมูลจากพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครพบว่า ระดับ ปริยัติธรรมมีส่วนสำคัญทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากขึ้นและ เชื่อใน หลักการอำนาจนิยมน้อยลง และยังพบว่าระดับปริยัติธรรมเป็นสถานภาพเดียวที่มีความสัมพันธ์

⁵⁹ แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 52 (พ.ศ. 2507), หน้า 196-197.

⁶⁰ Quoted in James S. Coleman, (ed.), Education and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 20.

กับความเชื่อทางการเมืองในลักษณะที่ว่า พระสงฆ์ยังมีระดับปรีชาธรรมสูงขึ้น พระสงฆ์
จะยิ่งมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากขึ้น (ตารางที่ 21)

ตารางที่ 21 ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม
ของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ ของพระสงฆ์	ความเชื่อในหลักการ			\bar{X}	SD.	SIG. OF F
	1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
มหานิกาย				2.517	0.542	0.850
ธรรมยุต				2.507	0.613	
เจ้าอาวาส				2.403	0.574	0.967
เจ้าคณะ				2.500	0.707	
พระครู				2.474	0.611	0.925
พระครูสัญญาบัตร				2.474	0.513	
พระราชาคณะ				2.572	0.786	
พระนักธรรม				2.435	0.594	0.010*
พระเปรียญ				2.592	0.550	
พระนวกะ				2.522	0.562	0.737
พระมีชกิมะ				2.406	0.609	
พระเถระ				2.540	0.517	

หมายเหตุ * มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01

เหตุผลที่ทำให้ระดับปรีชาธรรมมีความสำคัญถึงเพียงนี้ เพราะในประการแรก
การอบรมสั่งสอนพุทธธรรมสาระมีลักษณะ เป็นประชาธิปไตย ไม่ว่าจะด้วยเนื้อหาสาระของ
พุทธธรรมหรือวิธีการสอนในวัด ไม่มีการเน้นการใช้อำนาจเด็ดขาด ในประการที่สอง
ระบบปรีชาธรรมในปัจจุบันมีระยะเวลาที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาทลายปี ซึ่งยาวนานกว่าสมัย
ก่อน ทำให้โอกาสแห่งการปลูกฝังพุทธธรรมและสารพหุวิทยาการมีมากขึ้น และในประการ

สุดท้ายระบบการศึกษาของไทยไม่ว่าจะเป็นแบบใด ต้องการผลิตพลเมืองที่สมบูรณ์ คือรู้
 ว่าควรจะทำอะไรและจะรับการปกครองอย่างไร จึงจะเป็นไปตามพื้นฐานแห่ง
 ความยุติธรรม⁶¹ หรือมีจุดประสงค์อันสำคัญที่สุดของการศึกษาคือผลิตพลเมืองให้เป็นปึก
 ประชาธิปไตย

ส่วนเหตุผลที่ทำให้สถานภาพด้านนิกาย พระสังฆาธิการ สมณศักดิ์และพระราชา
 ไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างอย่างมี
 นัยสำคัญ เพราะในด้นนิกาย พระสงฆ์ไทยมีนิกายเถรวาทอย่างเดียวกัน เพียงแต่เกิด
 การฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นมาในรัชกาลที่ 3 แล้วจึงมีการแยกคณะสงฆ์ต่อมา เพราะพระสงฆ์
 ทั้งสองกลุ่มนี้มีความในพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในพุทธบัญญัติต่างกันเล็กน้อย (ส่วนพุทธ
 ธรรมสาระกัริณิจฉัยคล้ายคลึงกัน) จึงนำไปสู่การแยกวัตรปฏิบัติหรือสังฆกรรมออกจากกัน
 ทุกรูปก็ การแยกนิกายนี้ไม่ถือเป็นสาเหตุต่อการลดทอนสติปัญญาหรือเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น
 ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

"การถือศาสนา อบรมสติปัญญา เพิ่มพูนความดี
 เป็นคุณธรรมและประโยชน์สุข ส่วนอดิเรกของพลเมือง
 ใครถือศาสนาไหนและปฏิบัติอย่างไร เมื่อเป็นไปเพื่อ
 ความสุข ประโยชน์ ไม่เป็นภัยแก่ประชาชนแล้ว ก็
 นับว่าเป็นดีกว่าไม่ถือศาสนาเสียเลย เพราะเหตุนี้
 รัฐธรรมนูญของนานาประเทศรวมทั้งสยาม จึงให้เสรีภาพ
 ในการถือศาสนา และตั้งพิธีกรรมใดๆ อันไม่เป็นปราชัย
 แก่หน้าที่พลเมือง"⁶²

ดังนั้น นิกายจึงอาจมีความสำคัญต่อแบบชีวิตและโอกาสชีวิตของพระสงฆ์ได้ แต่ก็ไม่มีส่วน
 สัมพันธ์กับความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

⁶¹ สุลักษณ์ ทิวรักษ์, "อุดมคติทางการศึกษาของไทย", ใน วรรณโทยากร :

การศึกษา (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 30.

⁶² อ่างใน ศ. ทิวรักษ์, "ธรรมยุติและมทานิกาย", หน้า 82.

ในด้านพระสังฆาธิการและสมเด็จพระสังฆราชก็เช่นกัน เราได้พบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปัจจุบัน ที่มีแนวโน้มไปสู่ประชาธิปไตยนั้นมีผลต่อการปรับความเชื่อของพระสังฆาธิการและพระสมเด็จพระสังฆราชให้วิถีนิกายพุทธธรรมสาระในลักษณะที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย⁶³ โดยมีผลงานสำคัญๆ ของพระสังฆาธิการและสมเด็จพระสังฆราชที่สามารถยืนยันในเชิงนี้ได้ดังจะเห็นว่า ในทศวรรษที่ผ่านมา พระสังฆาธิการและพระสมเด็จพระสังฆราชต่าง ๆ ได้มีการนำหลักธรรมแห่งราชาธิปไตยมาวิถีนิกายให้สอดคล้องกับประชาธิปไตยอย่างที่ไม่เคยได้มีการกระทำมาก่อน⁶⁴ และในปัจจุบัน หลักพุทธธรรมที่ถูกคัดเลือกมาวิถีนิกายเพื่อสอนประชาชนก็เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักสามัคคีธรรม เป็นส่วนใหญ่⁶⁵ และหลักสามัคคีธรรมนี้มี เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย จึงพบว่าพระสังฆาธิการและพระสมเด็จพระสังฆราชไม่ว่าระดับใดก็มีความเชื่อในหลักการที่ค่อนมาทางประชาธิปไตยโดยคล้ายคลึงกันหมด และไม่เชื่อในหลักการอำนาจนิยมด้วย

ในด้านพระสงฆ์ก็มีเหตุผลคล้ายคลึงกับด้านพระสังฆาธิการและสมเด็จพระสังฆราชกล่าวคือ ผู้ที่ตั้งใจเข้าบวชเรียน เป็นเวลานาน ย่อมมีศรัทธาในหลักธรรมของพุทธศาสนา เป็นเบื้องต้นไม่เหมือนกับผู้ที่บวชเรียนสั้นๆ 7 วันบ้าง 30 วันบ้าง ที่มีเหตุผลของการอุปสมบททางด้านครอบครัวและประเพณีมากกว่าความตั้งใจ ดังนั้นผู้ที่ตั้งใจจะบวชเรียนนานๆ ไม่ว่าจะด้วยศรัทธาในชีวิตสงฆ์หรือต้องการศึกษาพระธรรมวินัย ล้วนมีจิตใจน้อมนำที่จะเชื่อในพุทธธรรมเมื่อเนื้อหาสาระในพุทธธรรมสอดคล้องกันกับหลักการประชาธิปไตย พระสงฆ์ที่บวชเรียน

⁶³ เป็นต้นว่าทัศนะทางการเมืองของพุทธศาสนิกชน, ธรรมะกับการเมือง (กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ, 2522).

⁶⁴ เป็นต้นว่าพระมหาวิจิตร ติสุสทฺโธ, "ราชวสดีธรรม หลักปฏิบัติราชการ," วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 3(กรกฎาคม, 2505), หน้า 01-05.

⁶⁵ เป็นต้นว่าภิกขุ ป. อภัยปญฺโญ, "พุทธจักรกับระบบการปกครอง," หน้า 33.

มาย่อมมีความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยคล้ายคลึงกัน โดยไม่เชื่อในหลักการอำนาจนิยม ไม่ว่าจะมีความเห็นต่าง ในอีกประการหนึ่ง ระบบปรีชาธรรมไม่ได้ผูกพันอยู่กับอายุหรือ พรรษาของสงฆ์ เหมือนอย่างกับระบบการศึกษาสายสามัญหรือสายอาชีพที่ดั่งคำนึงถึงอายุ ของผู้เรียนด้วย⁶⁶

2. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ
 ในข้อสังเกตทั่วไป เกี่ยวกับความเชื่อทางการเมืองมีว่า ถ้าผู้ใดมีความเชื่อในหลักการทาง การเมืองใด ก็จะมีแนวโน้มไปสู่การมีความเชื่อในวิธีการทางการเมืองนั้น เพราะหลักการ ทางการเมืองจะบ่งบอกวิธีการทางการเมืองนั้นด้วย ถ้าสถานภาพของพระสงฆ์ใดมีส่วนทำ ให้มีความเชื่อในหลักการทางการเมืองใดแตกต่างกัน สถานภาพของพระสงฆ์นั้นก็น่าจะมีส่วน ทำให้ความเชื่อในวิธีการทางการเมืองนั้นแตกต่างกันด้วย จากการศึกษาข้อมูลของพระสงฆ์ ในกรุง เทพมหานครพบว่า ระดับปรีชาธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประ ชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีระดับปรีชาธรรม สูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากกว่า พระสงฆ์ที่มีระดับ ปรีชาธรรมที่ต่ำกว่า และพระสงฆ์ที่มีระดับปรีชาธรรมสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อ ในวิธีการอำนาจนิยมต่ำกว่า พระสงฆ์ที่มีระดับปรีชาธรรมที่ต่ำกว่า และนิกายก็มีส่วนทำ ให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน กล่าวคือพระมหาค ษัตริย์มีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากกว่า และเชื่อในวิธีการอำนาจ นิยมน้อยกว่าพระธรรมยุต ส่วนสถานภาพของพระสงฆ์อื่นๆ ไม่พบว่า มีส่วนทำให้พระสงฆ์ มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน (ตารางที่ 22)

66

โปรดพิจารณาเปรียบเทียบเรื่องนี้ได้จาก หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
 กระทรวงศึกษาธิการ, 2526).

ตารางที่ 22 ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม
ของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ ของพระสงฆ์	ความเชื่อในวิธีการ			\bar{X}	SD,	SIG. OF F
	อำนาจนิยม	กลางๆ	ประชาธิปไตย			
มหานิกาย				2.780	0.448	0.051
ธรรมยุต				2.888	0.551	
เจ้าอาวาส				2.725	0.527	0.472
เจ้าคณะ				3.000	0.000	
พระครู				2.790	0.418	0.684
พระครูสัญญาบัตร				2.832	0.597	
พระราชาคณะ				2.715	0.755	
พระนักธรรม				2.858	0.528	0.001**
พระเปรียญ				2.826	0.462	
พระนวกะ				2.750	0.470	0.912
พระมัทธิมะ				2.739	0.504	
พระเถระ				2.786	0.483	

หมายเหตุ ** มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ < .01

แต่ดั้งเดิมมานั้น มีการตั้งข้อตั้ง เกตว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุพรรษามากอาจจะ
เป็นอุปสรรคต่อการรับใช้พระศาสนาได้ จึงได้มีการแยกฐานะนิกครออกจากตำแหน่งพระสังฆา-
ธิการ เพราะการตั้งสมณศักดิ์สมัยโบราณมีความผูกพันอยู่กับพระสังฆาธิการ ตั้งแต่รัชกาลที่ 8
เป็นต้นมา การตั้งสมณศักดิ์สามารถแต่งตั้งแยกออกจากตำแหน่งพระสังฆาธิการ โดยให้เหตุ
ผลว่าตำแหน่งพระสังฆาธิการจำต้องแต่งตั้งพระเถระที่ยังไม่ชราภาพมากนัก จะได้ทำงานให้
กับคณะสงฆ์ได้เต็มที่ ส่วนพระสงฆ์ที่ทรงธรรมก็สามารถแต่งตั้งสมณศักดิ์อย่างใดก็ได้ แม้จะมี

07
 พระยาอายุมากก็ไม่เป็นไร อายุพระยาจึงดูคล้ายจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน และ
 อาจจะมีพิจารณาไปถึงการหย่อนสมรรถภาพทางกำลังความคิดด้วย ซึ่งปรีดี พนมยงค์ก็เคย
 มีความคิดเช่นนี้ จึงผลักดันให้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เพราะ
 ต้องการให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นแบบประชาธิปไตย⁶⁸ โดยที่ท่านอาจจะเกรงว่าพระ
 สังฆาธิการหรือพระสมณศักดิ์ที่มีอายุพระยามากๆ จะมีแนวความคิดแบบอนุรักษนิยมก็ได้ อย่าง
 ไรก็ดี จากข้อมูลในตารางที่ 22 ได้ยืนยันว่า สถานภาพของพระสงฆ์ที่กล่าวมาไม่มีส่วน
 สัมพันธ์กับความเชื่อในวิธีการทางการเมือง มีแต่ทุกสถานภาพของพระสงฆ์มีความเชื่อในวิธี
 การประชาธิปไตย ซึ่งเรื่องนี้น่าจะเป็นความจริง เพราะเรายังพบพระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง
 พระสังฆาธิการและสมณศักดิ์สูงๆกับมีพระยามากมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยบางประการ
 เป็นคัมภีร์ว่า พระราชทานหมุ่ปีได้แสดงทัศนะไว้ ณ สุสานแปร์ ลาแซส ปารีส เมื่อวันที่ 7
 พฤษภาคม 2526 ซึ่งเป็นวันการสถาปนากิจ ๗๗ ปรีดี พนมยงค์ว่า

"บ้านเมืองของเรานั้นควรจะได้มีการปกครองในระบอบ
 ประชาธิปไตยเหมือนชาวโลกทั้งหลายที่เขาเจริญแล้ว จึง
 ได้รวบรวมพรรคพวกวางแผนทำการเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครอง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ
 ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกันให้เกิดความเสียหาย เพราะว่า
 เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาถือธรรมะเป็นธง เป็นดวง
 ประทีปนำทางชีวิต จึงได้เปลี่ยนแปลงด้วยความเรียบร้อย"⁶⁹

67
 สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน 200 ปี (กรุงเทพฯ : มหาคณาภรณ์การ,
 2525), หน้า 29-33.

68
 ปรีดี พนมยงค์ เคยให้ทัศนะเช่นนี้ไว้ใน พจนมยงค์ประติษฐานธรรม (กรุงเทพฯ :
 คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2526).

69
เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

๖. ความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

ในข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับความเชื่อทางการเมือง เมืองมีว่า ถ้าบุคคลมีความเชื่อในวิถีการทางการเมืองใด ก็จะมีแนวโน้มไปอยู่การมีความเชื่อในวิธีชีวิตทางการเมืองนั้น เพราะวิถีการทางการเมืองจะบ่งบอกแนวการดำเนินชีวิตทางการเมืองนั้นด้วย ถ้าสถานภาพของพระสงฆ์ใดมีส่วนทำให้ความเชื่อในวิถีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน สถานภาพนั้นก็น่าจะมีส่วนทำให้ความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกันด้วย จากการศึกษาข้อมูลของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครพบว่า ระดับปริยัติศึกษามีส่วนทำให้ความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมของพระสงฆ์แตกต่างกัน คือพระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมสูงกว่ามีแนวโน้มจะเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยมากกว่าและเชื่อในวิธีชีวิตอำนาจนิมน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมที่ต่ำกว่า (ตารางที่ 23)

นอกจากนั้น เรายังพบข้อมูลที่น่าสนใจที่ต่อเนื่องมาจากตารางที่ 22 คือเราพบว่านิกรมีส่วนทำให้ความเชื่อในวิถีการและวิธีชีวิตทางการเมืองของพระสงฆ์แตกต่างกัน กล่าวคือพระมหานิกายมีความเชื่อในวิถีการและวิธีชีวิตแบบประชาธิปไตยมากกว่าพระธรรมยุต (ตารางที่ 23) ทั้งที่พระสงฆ์ทั้งสองนิกายนี้มีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยใกล้เคียงกัน (ตารางที่ 21) ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า การที่พระธรรมยุตมีความเคร่งครัดต่อระเบียบแบบแผน เดิมก็ยังคงมีอยู่ ที่เปลี่ยนแนวปฏิบัติไปก็มี ดังที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ได้ทรงกล่าวไว้

"แต่ภายหลังมานี้ มีวัดธรรมยุตมากขึ้น ค่อยไปวัดได้มีมาก ขยายออกไปถึงหัวเมือง อยู่ห่างไกลกันถึงหัวเมือง จึงทำให้การติดต่อห่างกันไป เพราะการเดินทางลำบาก เมื่อเป็นเช่นนี้ระเบียบแบบแผนของธรรมยุตก็คลาดเคลื่อนกันไป ไม่ดีไม่งามเหมือนตอนต้นๆ จนปรากฏว่า มีบางคนต้องการให้ทางคณะธรรมยุตทำแบบแผนแจกจ่ายกันไป ให้ประพฤติปฏิบัติ เหมือนๆ กัน ทั่วถึงกัน"⁷⁰

70

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช

วิทยาลัย, 2515), หน้า 202.

ดังนั้น ด้วยระเบียบอันเคร่งครัดของพระธรรมยุตบางกลุ่มอาจมีผลทำให้ความเชื่อในวิธีการ
และวิธีชีวิตประชาธิปไตยโดยน้อยกว่าพระมหากาย

ตารางที่ 29 ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยม
ของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ ของพระสงฆ์	ความเชื่อในวิถีชีวิต			\bar{X}	SD.	SIG. OF F
	อำนาจนิยม	กลางๆ	ประชาธิปไตย			
มหากาย				2.316	0.516	0.050
ธรรมยุต				2.216	0.531	
เจ้าอาวาส				2.242	0.576	0.547
เจ้าคณะ				2.500	0.707	
พระครู				2.474	0.513	
พระครูสัญญาบัตร				2.316	0.477	0.342
พระราชาคณะ				2.143	0.690	
พระนักธรรม				2.244	0.551	0.053
พระเปรียญ				2.349	0.536	
พระนวกะ				2.256	0.461	0.477
พระมัชฌิมะ				2.277	0.553	
พระเถระ				2.331	0.573	

ข้อมูลที่น่าสนใจ เกิดคือ สถานภาพของพระสงฆ์ด้านพระสังฆาธิการ สมณศักดิ์
และพรรษา ไม่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิถีชีวิตทางการเมืองที่แตกต่างกัน เพราะ
ไม่ว่าพระสงฆ์จะมีพระสังฆาธิการกับสมณศักดิ์สูงเพียงใดหรือมีพรรษามากเท่าใด พระสงฆ์
ส่วนใหญ่มีความเชื่อในวิถีชีวิตที่ก่อนมาทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ลักษณะของ
ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ เช่นนี้มีความค่อนไปมาตั้งแต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความเชื่อ

ในหลักการและวิธีการประชาธิปไตยโดยมากกว่าอำนาจนิยม ไม่ว่าพระสงฆ์นั้นจะมีสถานภาพใน
สถาบันสงฆ์แบบใด

โดยสรุปแล้ว สถานภาพของพระสงฆ์ที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในหลักการ
วิธีการและวิถีชีวิตทางการ เมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญคือระดับปรีชาธรรม ส่วนสถานภาพ
ของพระสงฆ์ด้านนิกายและพระสงฆ์ฆราวาสมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในวิธีการและวิถีชีวิต
ทางการ เมืองที่แตกต่างกัน และสถานภาพของพระสงฆ์ด้านสมณศักดิ์และพระราชาไม่มีส่วนทำให้
พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองแตกต่างกันทุกด้าน เมื่อนำข้อมูล เติมเข้าจัดทำ เป็นกราฟก็พบว่า
ระดับปรีชาธรรมของพระสงฆ์มีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์กับความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิถี
ชีวิตทางการ เมืองของพระสงฆ์ (กราฟที่ 2) และ เมื่อนำข้อมูล เติมเข้าจำแนกความ เชื่อทางการ
เมืองตามสถานภาพของพระสงฆ์ เพื่อพิจารณาระดับปรีชาธรรมที่มีอิทธิพลต่อความ เชื่อทางการ เมือง
ก็พบว่าพระ เปรียญมีความ เชื่อทางการ เมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าพระนักธรรมในทุกสถานภาพ
ของพระสงฆ์ แสดงว่าระดับปรีชาธรรมมีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย
โดยมากขึ้นและแบบอำนาจนิยมน้อยลงจริง (ตารางที่ 24)

ข้อสรุปนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยอื่น ๆ เป็นต้นว่า งานวิจัยความ เชื่อทางการ เมือง
ของข้าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ
เมือง คือข้าราชการที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความ เชื่อทางการ เมืองทางสนับสนุน
ประชาธิปไตยโดยมากกว่าข้าราชการที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี⁷¹ และถึงแม้ว่าตำแหน่งมีความ
สัมพันธ์กับความ เชื่อทางการ เมือง คือข้าราชการระดับ 3 มีความ เชื่อทางการ เมืองในทางสนับสนุน
ประชาธิปไตยโดยมากกว่าข้าราชการระดับ 2⁷² เมื่อ เปรียบ เทียบกันแล้วสิ่งที่ เหมือนกันคือระดับ
ปรีชาธรรมและตำแหน่งพระสงฆ์ฆราวาส เป็นสถานภาพที่น่าสนใจศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป

จากข้อค้นพบดังกล่าว เราอาจที่จะถกถามถึงฐานข้อที่ 2 ได้ว่า พระสงฆ์จะมีความ
เชื่อทางการ เมืองโน้ม เอียงไปทางใดระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมในด้านหลักการ

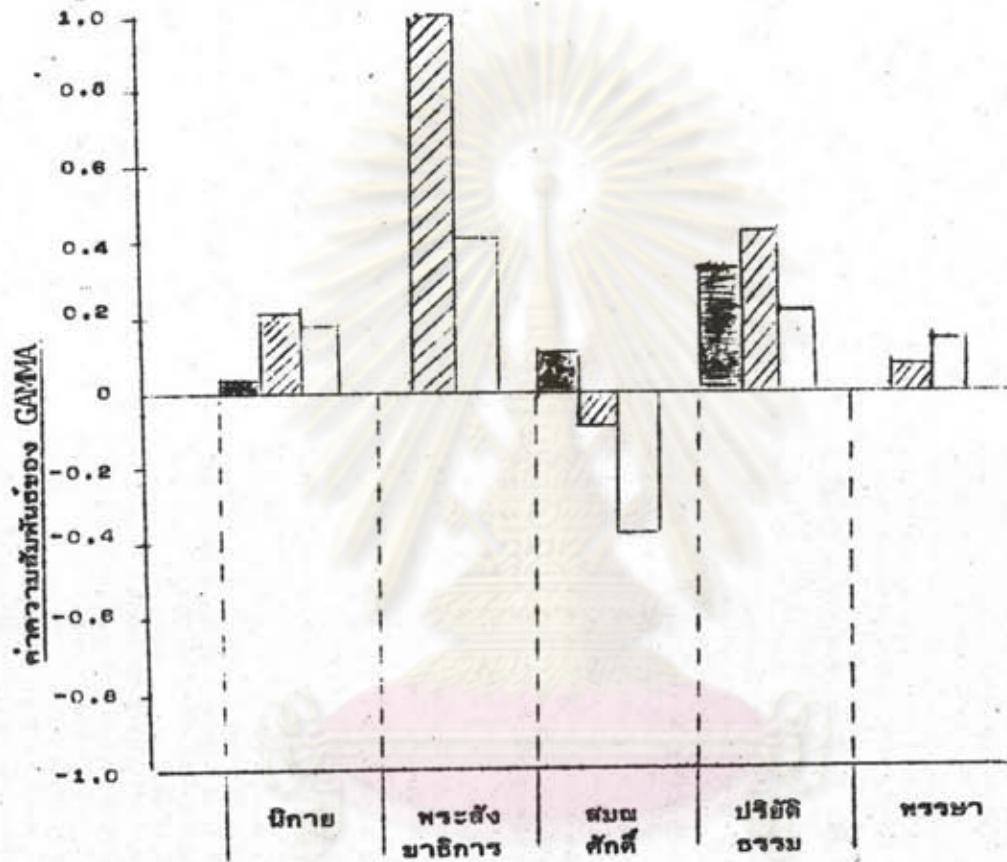
71

สมพร เขียว เม่น, "ความ เชื่อทางการ เมืองของข้าราชการไทย : ศึกษาเฉพาะ
กรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 86-87.

72

เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-85.

กราฟที่ 2 ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

ความเชื่อทางการเมือง

สถานภาพของพระสงฆ์

- ทศกักร
- รศกักร
- รศกักร

ตารางที่ 24 ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์จำนวนมากโดยสถานภาพ

สถานภาพ ของ พระสงฆ์	พระสงฆ์ ความเชื่อทางการเมือง					พระภิกษุสามเณร ความเชื่อทางการเมือง					พระเปรียญ ความเชื่อทางการเมือง				
	ประชาชน ทั่วไป	กลาง	อำนาจ นิยม	%	จำนวน	ประชาชน ทั่วไป	กลาง	อำนาจ นิยม	%	จำนวน	ประชาชน ทั่วไป	กลาง	อำนาจ นิยม	%	จำนวน
มหานิกาย	55.8	42.6	1.6	100	215	46.5	51.2	2.3	100	86	65.1	34.1	0.8	100	129
ธรรมยุต	38.7	56.2	5.1	100	138	28.8	65.2	6.1	100	66	48.6	47.2	4.2	100	72
พระครู	60.0	39.2	---	100	19	48.7	53.3	---	100	15	75.0	25.0	---	100	4
พระครูสังฆรักษ์	25.0	75.0	---	100	18	---	100	---	100	4	50.0	50.0	---	100	14
พระราชาคณะ	50.0	33.3	16.7	100	6	---	---	---	---	--	50.0	33.3	16.7	100	6
เจ้าอาวาส	38.8	58.5	2.7	100	27	25.0	75.0	---	100	8	52.6	42.1	5.3	100	19
เจ้าคณะ	100	--	---	100	2	--	--	---	---	--	100	---	---	100	2
นวกะ	50.9	47.3	1.8	100	115	42.6	55.7	1.6	100	61	59.3	38.9	1.9	100	54
มัชฌิมะ	46.8	48.7	4.5	100	125	34.0	58.5	7.5	100	53	59.7	38.9	1.4	100	72
เถระ	50.0	47.9	2.1	100	108	38.9	56.3	2.8	100	38	61.1	37.5	1.4	100	72

วิธีการและวิธีชีวิตนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพของพระสงฆ์ด้านระดับปริยัติธรรมเท่านั้น และถ้าพิจารณาเฉพาะด้านวิธีการและวิธีชีวิต ก็ย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพของพระสงฆ์ด้านตำแหน่งพระสังฆาธิการและนิกาย สมมติฐานที่ตั้งขึ้นจึงเป็นจริงเพียงบางส่วนเท่านั้น

อย่างไรก็ดี เราไม่อาจสรุปได้อย่างแน่ใจว่า สถานภาพที่ค้นพบจะมีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมืองทุกด้านของพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ไม่ว่าจะมีสถานภาพใดจะมีความเชื่อทางการเมืองไหม่ เียงไปทางประชาธิปไตยทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิธีชีวิต ซึ่งจะมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแตกต่างกันในระดับความเข้มข้นเท่านั้น ดังนั้นเราจึงอาจจะตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า จะต้องมียุทธศาสตร์อื่นที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์อย่างแท้จริง ถ้าพิจารณาจากสถานภาพของพระสงฆ์ที่ค้นพบดังกล่าว จะเห็นว่าระดับปริยัติธรรมมีความสำคัญที่สุด การปลูกฝังหลักธรรม เพื่อให้พระสงฆ์เชื่อในพุทธธรรมจึงน่าจะมีความสำคัญด้วย ความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์จึงอาจมีความสำคัญอย่างแท้จริงคือการมีความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ก็ได้ ซึ่งเราจะต้องพิสูจน์ต่อไปโดยการนำความเชื่อทางการเมือง ความเชื่อในพุทธธรรมและสถานภาพของพระสงฆ์มาวิเคราะห์ร่วมกัน

ความเชื่อทางการเมือง สถานภาพของพระสงฆ์และความเชื่อในพุทธธรรม

ในการศึกษาความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ มีการตั้งข้อสังเกตว่า ชีวิตของคนไทยนับตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชราต่างได้รับพุทธจริยธรรมมาบ้างน้อยบ้างตามวัยอันเหมาะสม เมื่ออยู่ในวัยเล่าเรียน นักเรียนจะได้รับการอบรมพุทธจริยธรรมมากขึ้นเป็นลำดับขึ้น เพราะมีการสอดแทรกการสอนจริยศึกษาและพุทธศาสนาอยู่ในหลักสูตรชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทุกชั้น จนเมื่อเข้าอุปสมบทเพื่อบวชเรียนในสถาบันสงฆ์ การอบรมพุทธธรรมจะเข้มข้นขึ้นอย่างมาก ซึ่งเท่ากับ เป็นการปลูกฝังความเชื่อพื้นฐานต่างๆ ให้กับพระสงฆ์ ดังนั้นความเชื่อในพุทธธรรมจึงมีส่วนสำคัญต่อความเชื่อทางการเมือง และเมื่อพิจารณาโดยกว้างออกไป จะพบว่าสถานภาพแวดล้อมพระสงฆ์ก็น่าจะมีความสำคัญต่อความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ด้วย เป็นคณานิกาย ระดับปริยัติธรรม พรรษา พระสังฆาธิการและสมณศักดิ์ เพราะสถานภาพเหล่านี้ได้รับการพิจารณาทั่วไปว่ามีความสำคัญต่อความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ แต่ผลจากการวิจัยได้ยืนยันว่ามีเพียงสถานภาพด้านปริยัติธรรมและพรรษาเท่านั้น

ที่มีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ ซึ่งก็เป็นไปตามข้อสังเกตในชั้นต้นที่
ว่า ในช่วงชีวิตที่เป็นพระภิกษุ ถ้าพระสงฆ์ยังพระยาวนานเท่าใด ก็ยังมีโอกาสทางปฏิบัติ
ธรรมมากขึ้นเท่านั้น และการมีโอกาสดังอยู่ในระบบปฏิบัติธรรมนานเท่าใด โอกาสที่จะ
ถูกปลุกฝังให้มีความเชื่อในพุทธธรรมก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น สุดท้ายเรื่องความเชื่อในพุทธธรรม
ก็จะเชื่อมโยงมาสู่การมีความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ ดังที่ได้ค้นพบว่าความเชื่อใน
หลักการปกครองโดยธรรม วิธีการปกครองโดยธรรมและวิถีชีวิตที่มีธรรมมีความสัมพันธ์กับ
การมีความเชื่อทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอำนาจนิยม

อย่างไรก็ดี ความเชื่อในพุทธธรรมหรือสถานภาพของพระสงฆ์อาจจะมี ความ
สำคัญต่อการมีความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์อย่างแท้จริง หรือทั้งความเชื่อในพุทธ
ธรรมและสถานภาพของพระสงฆ์ร่วมกันมีความสำคัญคือความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์
ซึ่งเรื่องนี้ควรศึกษาให้ละเอียดทั้งในด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตทางการเมืองของ
พระสงฆ์ต่อไป

ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

กับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

จากการศึกษาที่ผ่านมา ข้อมูลต่างๆ ได้แสดงให้เห็นว่า ระดับของการมีความ
เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีความเชื่อทางการเมืองของ
พระสงฆ์ แต่คำว่า "พระสงฆ์" ประกอบขึ้นด้วยสถานภาพหลายประการที่สำคัญ เราจึง
ต้องแยกสถานภาพของพระสงฆ์ออกมาพิจารณาในแต่ละสถานภาพว่า จะยังคงมีความเชื่อใน
พุทธธรรมที่สัมพันธ์กับหลักการทางการเมืองหรือไม่อย่างไร

เมื่อจำแนกการวิเคราะห์ในแต่ละสถานภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร
ว่า สถานภาพมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในพุทธธรรมกับการมีความ
เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดและเหตุผลดังนี้

1. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์ต่างนิกาย จากตารางที่ 24 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลัก
การประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระธรรมยุตมีสูงกว่าค่าความ

ตารางที่ 24 ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

กับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ	ความเชื่อในพุทธธรรม	ความเชื่อในหลักการ			\bar{X}	SD.	GAMMA
		1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
มทามิกาย	1 ต่ำ				2.429	0.534	0.433
	2 กลาง				2.365	0.570	
	3 สูง				2.660	0.475	
ธรรมยุต	1 ต่ำ				1.429	0.534	0.708
	2 กลาง				2.350	0.618	
	3 สูง				2.771	0.423	
เจ้าอาวาส	1 ต่ำ				2.000	1.414	0.447
	2 กลาง				2.364	0.504	
	3 สูง				2.625	0.500	
เจ้าคณะ	1 ต่ำ				- -	- -	- -
	2 กลาง				- -	- -	
	3 สูง				1.000	1.500	
พระภิกษุ	1 ต่ำ				3.000	0.000	0.470
	2 กลาง				2.467	0.638	
	3 สูง				2.334	0.577	
พระภิกษุสังฆมณฑล	1 ต่ำ				2.500	0.707	0.357
	2 กลาง				2.334	0.500	
	3 สูง				2.625	0.517	
พระราชาคณะ	1 ต่ำ				1.000	0.000	0.714
	2 กลาง				3.000	0.000	
	3 สูง				2.800	0.447	

ตารางที่ 24 (ต่อ)

สถานภาพ	ความเชื่อในพุทธธรรม	ความเชื่อในหลักการ			\bar{X}	SD.	GAIN
		1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
พระนักธรรม	1 ต่ำ				2.000	0.707	0.565
	2 กลาง				2.300	0.609	
	3 สูง				2.679	0.471	
พระเปรียญ	1 ต่ำ				1.834	0.983	0.455
	2 กลาง				2.467	0.577	
	3 สูง				2.709	0.456	
พระนวกะ	1 ต่ำ				2.200	0.447	0.640
	2 กลาง				2.362	0.590	
	3 สูง				2.771	0.423	
พระมัทธิมะ	1 ต่ำ				1.800	0.836	0.533
	2 กลาง				2.353	0.641	
	3 สูง				2.689	0.466	
พระเถระ	1 ต่ำ				2.000	1.000	0.378
	2 กลาง				2.442	0.502	
	3 สูง				2.624	0.400	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวของพระมหากาย กล่าวคือพระธรรมยุคยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากขึ้นและเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง แต่พระมหากายไม่มีแนวโน้มอย่างนี้คือไม่ว่าจะมีความเชื่อในพุทธธรรมต่ำสูงเพียงใด จะมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ เอกสารเกี่ยวกับนิกายส่วนมากจะแสดงถึงการพิพาทในอดีต แล้วก่อให้เกิดการแยกนิกายต่อมา และเนื้อหาสาระของ เอกสารมักชี้ให้เห็นถึงความเคร่งครัดของฝ่ายธรรมยุคหรือความย่อหย่อนของพระมหากาย เป็นต้นว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (สุจิตฺโต ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) ได้ทรงถวายวิสัชนาแก่พระราชปวงดาในรัชกาลที่ ๘ ที่ว่าด้วยแนวทางการศึกษาทางพุทธศาสนาว่า

"เมื่อรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงผนวชประทับที่วัดมหาธาตุ ได้ทรงเห็น ทรงทราบความเป็นไปของผู้บวชอยู่ในครั้งนั้น ทรงทนอยู่ไม่ได้ จึงทรงแสวงหาพระที่ดี ทรงสอบสวนจนหพระพุทฺธย จึงทรงอุปสมบทใหม่ พร้อมด้วยผู้สมัครใจเข้าร่วมด้วย ในขั้นต้นก็น้อย ต่อมาจึงมากขึ้นโดยลำดับ จนเป็นพระคณะธรรมยุตขึ้นและทรงปกครองเองไม่ได้ขึ้นอยู่ในกรมธรรมการ เมื่อทรงลาผนวชก็ทรงมอมการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ให้ทรงปกครองสืบมาและสืบต่อมาทุกวันนี้"⁷³

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความดีงามของคณะธรรมยุตดั้งเดิม ซึ่งเราไม่อาจจะทราบบ้างมีความจริงมากน้อยเพียงใด ถ้าเป็นความจริงก็แสดงว่า พระธรรมยุตต้องมีความเชื่อในพุทธธรรมอย่างเคร่งครัด แต่เป็นเรื่องของอดีต ปัจจุบันอาจเป็นอีกเรื่องหนึ่งดังในวาระต่อมาของการถวายวิสัชนาว่า

"แม้พระธรรมยุตเองในบัดนี้ เมื่อมีมากออกไป ก็ย่อมมีผู้ไม่เชื่อเพื่อต่อพระธรรมวินัยมากขึ้น ไม่เหมือนเมื่อแรกมี เพราะความมากนั้นเองจึงดูแลปกครองกันไม่ทั่วถึง ด้วยผู้บวช

ไม่มีศรัทธาปสาทะพอ มุ่งประโยชน์อย่างอื่นด้วย”⁷⁴

ดังนั้น สภาพแห่งความเป็นจริงก็คือ ทั้งพระธรรมทูตและพระมหากายมีความเป็นไปได้ที่จะระหนักในพุทธธรรมลดน้อยลง เพียงแต่พระมหากายที่มีความระหนักในพุทธธรรมน้อย ยังมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตย ส่วนพระธรรมทูตที่ไม่เคร่งครัด และมีความระหนักในพุทธธรรมน้อย จะมีความเชื่อในหลักการอำนาจนิยม สำหรับพระธรรมทูตและพระมหากายที่มีความระหนักในพุทธธรรมมาก จะมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยเหมือนกัน

2. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ จากตารางที่ 24 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมมีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ส่วนระดับเจ้าคณะไม่มีค่าความสัมพันธ์ กล่าวคือพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น และเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง สาเหตุสำคัญก็เพราะ ถ้าพิจารณาจากสถานการณ์พระระดับเจ้าคณะและระดับเจ้าอาวาสจะมีความแตกต่างในสาระสำคัญอยู่มาก กล่าวคือในประวัติการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงหวังไว้แต่เพียงว่าให้มีรูปความสัมพันธ์ในระดับที่ไม่ซับซ้อน ถ้าจะฟังกันก็จะฟังกันใน เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์หรืออาวุโสกับกัน เด แต่กว่าเมื่อคณะสงฆ์ไทย เข้าไป เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจทางการเมือง ยอมรับอำนาจทางการเมืองและการอุปถัมภ์จากฝ่ายการเมือง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ก็ยอมรับตามที่นักการเมืองคิดว่าเหมาะสม การจัดลำดับการบังคับบัญชาของพระสังฆาธิการต่างๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อพระสงฆ์ได้ยอมรับความอุปถัมภ์จากรัฐ โอกาสที่ฝ่ายพระสงฆ์จะเป็นตัวของตัวเองจึงมีได้น้อย เรื่องนี้เป็นมานานจนกระทั่งแม้แต่ ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เคยบอกแก่พระราชชนินทรมุณีว่า คณะสงฆ์ในเมืองไทยอยู่ในมือของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ต้น มหาเถรสมาคมก็มีแต่คนแก่ทั้งนั้น อายุ 71 - 80 ปี เข้าไปนั่งประชุมกันแต่ละครั้ง งานจะก้าวหน้าไปได้อย่างไร ท่านมีความคิดเห็นว่าจะต้องมีพระสงฆ์หนุ่มๆ เข้าไปช่วยงาน งานถึงจะ

ก้าวหน้าหันเหดูการณ์ ท่านจึงได้ช่วยเขียนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ให้มีสัมม
สภา เพื่อให้มีพระสงฆ์หนุ่มๆ ได้มีโอกาสรับใช้งานพระพุทธศาสนา ได้รวมเป็นกลุ่มจะได้
ปรึกษาหารือกัน

ในเรื่องนี้พระราชวรมุนีได้เคยชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธจักร
จะเป็นประโยชน์อย่างมากก็โดยที่ฝ่ายรัฐ เข้าช่วยอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองทางฝ่ายศาสนาในทาง
วัตถุ คือช่วยให้ท่านได้มีโอกาสทำหน้าที่ของท่านในทางธรรม ด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรม
แก่ประชาชน แต่จุดสำคัญคือรัฐต้องให้ความเป็นอิสระแก่พระสงฆ์ ประโยชน์ก็จะตกแก่รัฐ
เพราะถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็มักเกิดสภาพที่ว่า

“ในเมื่อทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองนั้นไม่ได้ปกครองเพื่อ
ให้เกิดผลดีแก่การปกครองแท้จริง แต่ปกครองเพื่อผล
ประโยชน์ของตนเอง ในการที่จะแสวงอำนาจ ในการ
ที่จะได้มีความมั่นคงของอำนาจส่วนตัว หรือต้องการผล
ประโยชน์ต่างๆ และเข้าไปก้าวท้าวโดยเอาทางฝ่ายพระ
สงฆ์หรือสถาบันทางศาสนา เข้ามาเป็นฐานรองรับอำนาจ
หรือ เป็น เครื่องสนับสนุนการมีอำนาจนั้นในแง่ต่างๆ ทำให้
ท่านย่อหย่อนในการปฏิบัติหน้าที่ในการศึกษาธรรมวินัย”⁷⁶

ข้อสังเกตนี้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าพระสังฆาธิการระดับสูงๆ ตกเป็นเครื่องมือของรัฐ
ยอมรับหลักการการมีอำนาจของฝ่ายอาณาจักร ก็จะมีผลให้ย่อหย่อนในทางธรรมวินัยได้
และมีผลพาไปสู่การมีความเชื่อในหลักการอำนาจนิยมได้ อย่างที่ข้อมูลแสดงในตารางที่ 24
ว่า แม้พระสังฆาธิการระดับสูงจะมีความเชื่อในพุทธธรรมมาก แต่ก็มีความเชื่อในหลักการ
อำนาจนิยม ตรงกันข้ามกับพระสังฆาธิการระดับล่าง ซึ่งพบว่า ยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรม
มากขึ้นจะยิ่งมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อย

75

พนมยงค์ประสิทธิ์ธรรม, หน้า 75.

76

พระราชวรมุนี, “ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา”, ใน ลักษณะ
สังคมพุทธ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 163-164.

ลงซึ่งเรื่องนี้ตรงกับผลการวิจัยของสุภาพร วนาธุรัชที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งพระสังฆา-
ธิการ มีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้มากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีตำแหน่งทางการ
ปกครองในวัดใด⁷⁷

3. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสมณศักดิ์ จากตารางที่ 24 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการ
มีประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระครู พระครูสัญญาบัตรและ
พระราชาคณะมีความแตกต่างกัน โดยมีเฉพาะพระสมณศักดิ์ในระดับพระครูที่ยังมีความเชื่อ
ในพุทธธรรมมากขึ้น ยิ่งจะมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยน้อยลง ส่วนพระสมณศักดิ์
ระดับพระครูสัญญาบัตรและพระราชาคณะมีค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองกระจัดกระจาย
สาเหตุสำคัญเพราะสมณศักดิ์ไม่ได้ เป็น เครื่องแสดงให้ เห็นถึงสมรรถภาพทั้งในฝ่ายวิชาการ
และธุรการของพระเถระทุกรูป ปัจจุบันพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์มี 4 ประเภท คือ⁷⁸

1. ผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา มีความสามารถในด้านการศึกษา
2. ผู้ที่มีความสามารถในด้านการศึกษา เผยแผ่และสาธารณูปการ
3. ผู้ที่ก้าวหน้า เก่ง รวมทั้งพวกเสก เป่าและให้หวยด้วย
4. ผู้ประจบสอหลอ อยู่ใกล้ชิดผู้หลักผู้ใหญ่

เมื่อการได้สมณศักดิ์มีสภาพเช่นนี้ ผู้มีสมณศักดิ์จึงมิใช่ผู้ที่มีความเข้าใจในพระธรรม
วินัยอย่างถูกต้อง จึงมิใช่ผู้ที่มีความเชื่อในพุทธธรรมอย่างสุดจิตสุดใจทั้งหมด พระสงฆ์ที่มี
สมณศักดิ์บางส่วนน่าจะเป็นอย่างที่จำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวว่า

⁷⁷ สุภาพร วนาธุรัช, "แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมในการ
พัฒนาชุมชน", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2516), หน้า 121.

⁷⁸ จำนงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง (กรุงเทพฯ :
แพรวศึกษา, 2520) หน้า 213.

"โดยวิสัยของพระในสมัย ๕๐๐ - ๕๐๐ ปีมาแล้ว ก็ล้วนแล้ว
แต่เป็นปุถุชน ซึ่งยังมีกิเลส จึงเป็นธรรมดาที่ยังจะต้องตก
อยู่ในอำนาจของโลกธรรมอยู่ เมื่อใดลาภ ยศ สรรเสริญ
ย่อมมีความสุขไม่มากนักน้อย จึงเป็นโอกาสให้กษัตริย์ได้ใช้
จิตวิทย์กับพระได้ง่าย คือพระรูปใดมีความดีความชอบใน
ทางช่วยรับภาระในพระศาสนา กษัตริย์ก็ถือโอกาสพระราช
ทานสมณศักดิ์ให้แก่พระเหล่านั้นตามสมควร มีตั้งแต่พระครู
พระราชาคณะชั้นต่างๆ เมื่อพระได้รับพระราช
ทานสมณศักดิ์เช่นนี้ ก็เท่ากับพระเป็นข้าราชการ ได้รับ
มรดกเป็นเงินเดือน โครบ้างไม่ชอบยศ โครบ้างไม่ติด
ในยศ การดำเนินการพระศาสนาในด้านการศึกษา เผย
แผ่และปกครองในเวลาต่อมา จึงขึ้นกับการเมือง . . .
ระบบศักดินาจึงเป็นตัวการที่ทำให้พระศาสนาเศร้าหมอง
ทำให้พระศาสนาเสื่อมโทรมลงทุกที เมื่อพระมีศเหมือน
ขรवास พระก็พลอยดิศยศไปด้วย จะไปไหนมาไหนคูมี
ศิษีการมากขึ้นตามยศ ความใกล้ชิดกับประชาชนห่างไปทุกที
ชนชั้นสูงเท่านั้นจึงจะเข้ามาพบท่านได้สะดวก ส่วนคนจนๆ
เข้าพบท่านได้ยาก เพราะท่านไม่ได้เป็นพระธรรมดา
ท่านเป็นพระชั้นเจ้าคุณ"⁷⁹

จ่านงค์ ทองประเสริฐถึงกับสรุปว่า เมื่อสมณศักดิ์เป็นที่มาแห่งการนับถือของ
ประชาชนมากขึ้น จึงทำให้พระสงฆ์ชนชั้นสูงที่จะเป็นเจ้าคุณมากขึ้นไปด้วย เราจึงเห็นได้
ว่าขณะนี้ เมืองไทยเต็มไปด้วยพระราชาคณะ ซึ่งมากจนเกือบจะหมดความหมายแล้ว และ
"ถ้าเราจะได้สำรวจทรัพย์สินส่วนตัวของพระดูบ้างแล้ว คงจะทำให้ตะลึงที่เดียว ยิ่งมีศ
สูง ตำแหน่งใหญ่โต ก็ยิ่งมีมากขึ้นตามลำดับ ยิ่งสะสมมาก ก็ยิ่งตระหนี่มาก ทั้งที่พระ
สอนให้เขาเสียสละ แต่พระไม่ค่อยยอมสละเลย"⁸⁰

ดังนั้น พระสมณศักดิ์ที่ต่างระดับกันมากๆ ก็ยังมีแบบชีวิตและโอกาสชีวิตแตกต่างกัน

79

เรื่องเดียวกัน, หน้า 178-100.

80

เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

ไป ซึ่งสภาพทางสังคม เช่นนี้มีส่วนทำให้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยโดยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างระดับชั้นกันมีความแตกต่างกันด้วย

4. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างระดับปฏิบัติธรรม จากตารางที่ 24 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างระดับปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระนักธรรมมีสูงกว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมของพระ เปรียญ แต่ทั้งพระนักธรรมและพระ เปรียญ ยังมีระดับความ เชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น จะยังมีความ เชื่อในหลักการประชาธิปไตยสูงขึ้นและอำนาจนิยมน้อยลง สาเหตุสำคัญที่เป็น เช่นนี้เพราะเกี่ยวกับว่า ในด้านการปฏิบัติธรรมของสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญของการกำเนิดความ เชื่อต่างๆ โดยเฉพาะความ เชื่อในพุทธธรรม ดังจะเห็นว่าพุทธศาสนาจะตั้งมั่นอยู่ได้ เพราะอาศัยบรรพชิตในพระพุทธศาสนาตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อเข้าใจและจดจำพระธรรมวินัยที่ยังไม่รู้จัก อันเรียกว่า "ปริยัติ" ปฏิบัติตามธรรมวินัยที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ ที่ปฏิบัติแล้ว ปฏิบัติให้ประณีตยิ่งขึ้นอันเรียกว่า "ปฏิบัติ" ปริยัติและปฏิบัตินี้เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา เพื่อปฏิบัติเวรตามสมควร ตามความสามารถ ส่วนความรู้ทางอื่นนอกจากธรรมวินัย เป็น เพียง เครื่องประกอบ เท่านั้น^๑

พระสงฆ์ยังศึกษามาก ข้อมรู้มาก รู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้และสามารถนำมาประมวลเป็นความเชื่อในระดับหนึ่ง และความ เชื่อในพุทธธรรมนี้จะเป็นฐานสำคัญที่จะผูกพันไปถึงการมีความ เชื่อในหลักการทางการเมือง เพราะพระสงฆ์อยู่ในระบบการเมือง จึงเห็นระบบการเมืองเคลื่อนไหวไปตามกระบวนการทางการเมือง ข้อมรับรู้ ข้อมประจักษ์และข้อมเกิดประสบการณ์ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นบุคคลที่สังกัดอยู่ในหน่วยการเมือง จึงจะต้องมีการกำหนดข้อสันนิษฐานทางการเมืองของคนว่า หลักการทางการเมืองใดควรเชื่อ อย่าง

๑

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง, หน้า ๓๒๑.

โคตรไม่เชื่อและอย่างโคไม่แน่ใจ

5. ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างพรรษา จากตารางที่ 24 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างพรรษามีความแตกต่างกัน กล่าวคือค่าความสัมพันธ์ดังกล่าวของพระนวกะมีสูงกว่าของพระมัชฌิมะและมีสูงกว่าพระเถระ แต่ทั้งพระนวกะ พระมัชฌิมะและพระเถระยังมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น ยิ่งมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง สาเหตุที่พรรษาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกันก็เพราะว่า พรรษามีความสำคัญต่อพระสงฆ์ในแง่ที่เกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย ในรอบปีหนึ่ง พระสงฆ์มีโอกาสอยู่กับที่ 3 เดือน ตลอด 3 เดือนนี้พระอุปัชฌาย์สามารถอบรมพระนวกะได้เต็มที่ รวมทั้งพระเถระและพระมัชฌิมะก็สามารถหาความรู้ในพระธรรมวินัยเพิ่มเติมได้ เมื่อออกพรรษาแล้วจะได้มีความรู้ทางธรรมเพิ่มสูงขึ้น และการเพิ่มความเชื่อในพุทธธรรมนี้จะมีส่วนสัมพันธ์กับการมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง แต่ถ้าพิจารณาจากพรรษาอย่างเดียว พรรษาจะมีผลต่อความเชื่อในหลักการทางการเมืองของพระสงฆ์น้อยมาก อาจเป็นเพราะตัวแปรอื่นๆ มีอิทธิพลมากกว่า

การศึกษาที่ผ่านมา ๕ หัวข้อสรุปได้ว่า ถ้าวิเคราะห์จากสถานภาพของสงฆ์กับความเชื่อในหลักการทางการเมือง จะพบว่าการศึกษาของสงฆ์เท่านั้นที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและเชื่อในหลักการอำนาจนิยมน้อยลง แต่ถ้าวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม โดยจำแนกตามสถานภาพของพระสงฆ์ จะพบว่าค่าความสัมพันธ์นั้นแตกต่างกันไป สถานภาพของพระสงฆ์ในแง่นี้จะมีส่วนทำให้ค่าความสัมพันธ์ดังกล่าวแตกต่างกันในหลายลักษณะอย่างไม่มีระเบียบ แสดงว่าสถานภาพของพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ยังมีตัวแปรอื่นๆ ที่น่าจะมีส่วนร่วมอีกด้วย เป็นต้นว่า ข้าราชการเมือง ความรู้สึกทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองอื่นๆ ของพระสงฆ์

ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

กับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

เมื่อการวิจัยพบว่า สถานภาพของพระสงฆ์ เขามีส่วนร่วมในการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์แตกต่างกันไป สถานภาพของพระสงฆ์ก็น่าจะ เขามีส่วนร่วมในการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์แตกต่างกันไปด้วย เพราะวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมนั้นมีหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยม เป็น เป้าหมายอยู่แล้ว

จากการศึกษาแบบจำแนกการวิเคราะห์ไปตามแต่ละสถานภาพ พบว่าสถานภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานครมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดและเหตุผลดังนี้

1. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างนิกาย จากตารางที่ 25 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระธรรมยุติกนิกายของพระมหานิกาย แต่ทั้งพระธรรมยุติกและพระมหานิกายยังมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น จะยังมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตย เพิ่มขึ้นและ เชื่อในวิธีการอำนาจนิยมน้อยลง สาเหตุที่เป็น เช่นนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากกรณีพระสงฆ์ทั้งสองนิกายที่มีความตระหนักในพุทธธรรมน้อย มีความเชื่อในวิธีการทางการเมืองที่แตกต่างกันคือ พระมหานิกายมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตย แต่พระธรรมยุติกมีความเชื่อในวิธีการอำนาจนิยม ซึ่งเรื่องนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังจะ เห็นตัวอย่างได้จากกรณีการอ้าง เหตุผลประกอบการไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ของฝ่ายธรรมยุติกดังนี้

"จำเดิมแต่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2494 มาจนถึงเวลาถวายหนังสือนี้ (5 ก.ค. 2490) ย่างเข้า 7 ปี ผู้ยื่นหนังสือทั้งหลายซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ได้สังเกตการปฏิบัติตาม พ.ร.บ. นี้ปรากฏว่ามีผลเสียหายแก่การพระศาสนาเป็นอย่างมากคือเสียหลักการปกครองตามพระธรรมวินัย เสียเวลา เสียแรงงาน ทั้งเพิ่มความสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ เพราะมีข้อ

ตารางที่ 25 ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อใน

พุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ	ความเชื่อในพุทธธรรม	ความเชื่อในวิธีการ			\bar{X}	SD.	GAMMA
		1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
มหานิกาย	1 ต่ำ				2.429	0.766	0.477
	2 กลาง				2.703	0.504	
	3 สูง				2.879	0.327	
ธรรมยุต	1 ต่ำ				1.286	0.480	0.749
	2 กลาง				2.618	0.537	
	3 สูง				2.092	0.312	
เจ้าอาวาส	1 ต่ำ				2.000	1.414	0.789
	2 กลาง				2.546	0.522	
	3 สูง				2.938	0.250	
เจ้าคณะ	1 ต่ำ				--	--	--
	2 กลาง				--	--	
	3 สูง				3.000	0.000	
พระคฤ	1 ต่ำ				3.000	0.000	-0.500
	2 กลาง				2.734	0.457	
	3 สูง				3.000	0.000	
พระคฤ สังฆาภิบาล	1 ต่ำ				2.000	1.414	0.636
	2 กลาง				2.556	0.527	
	3 สูง				2.675	0.353	
พระราชาคณะ	1 ต่ำ				1.000	0.000	1.000
	2 กลาง				3.000	0.000	
	3 สูง				3.000	0.000	

ตารางที่ 25 (ต่อ)

สถาน ภาพ	ความเชื่อใน พุทธธรรม	ความเชื่อในวิธีการ			\bar{X}	SD.	GAMMA
		1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
พระปกเกล้า	1 ต่ำ				1.800	0.836	0.592
	2 กลาง				2.594	0.537	
	3 สูง				2.640	0.370	
พระแม่ศรี	1 ต่ำ				1.834	0.983	0.675
	2 กลาง				2.734	0.528	
	3 สูง				2.934	0.250	
พระนวกะ	1 ต่ำ				2.200	0.836	0.483
	2 กลาง				2.696	0.502	
	3 สูง				2.856	0.344	
พระเถระ	1 ต่ำ				1.800	0.836	0.426
	2 กลาง				2.721	0.513	
	3 สูง				2.837	0.373	
พระเถระ	1 ต่ำ				1.667	1.154	0.839
	2 กลาง				2.559	0.547	
	3 สูง				2.942	0.235	

- ผิดพลาดบกพร่องหลายประการ มีอาทิคือ 1. ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย 2. ขัดกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งให้เสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา 3. ไม่มีผลตามบัญญัติไว้ในกฎหมาย 4. ไม่เป็นไปตามคลองธรรม 5. มีความบกพร่องของตัวบท 6. ขัดกับวิธีการปกครองของคณะสงฆ์^{๘๒}

จุดสำคัญของข้อพิพาท เป็น เรื่องของการมีความคิดเห็นแตกต่างกันในวิธีการปกครอง ซึ่งแสดงอย่างชัดเจนไว้ในตอนท้ายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยให้เหตุผลประกอบการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่า เพื่อให้มีให้แบ่งอำนาจทางการเมืองการปกครองออกเป็นองค์ 3 คือสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร แต่ให้รวมอำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคม^{๘๓} แสดงว่าพระธรรมยุติกบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับวิธีการประชาธิปไตย แต่พระธรรมยุติกที่จะมีความเชื่ออย่างนี้ได้ จะต้องมีความตระหนักในพุทธธรรมน้อยด้วย เพราะทั้งพระธรรมยุติกและพระมหานิกายที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง ต่างมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยเหมือนกัน

2. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ จากตารางที่ 25 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะกับระดับเจ้าอาวาสมีความแตกต่างกัน คือพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในอำนาจนิยมน้อยลง ส่วนพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะนั้นมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว จากข้อค้นพบนี้จะเห็นว่า การที่พระสังฆาธิการจะมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อในพุทธธรรมมากน้อยเพียงใด ซึ่งเรื่องนี้มีผลสำคัญมาก เพราะจากการศึกษาประวัติพุทธศาสนาพบว่า วิธีการปกครองคณะสงฆ์แต่ดั้งเดิมมา หลัก

๘๒

ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๘๘.

๘๓

ดูอ้างอิงที่ ๓๐ ประกอบด้วยและกรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง.

การให้อิศพระธรรมวินัย เป็นใหญ่ วิธีการให้สังฆกรรมหรือการประชุมปฏิบัติในกิจของสงฆ์ วิธีการปกครองจึง เป็นการกระจายอำนาจไปให้แก่พระสงฆ์ทุกรูปที่มีพระขมาบรรพชิต พระเถระ สถานภาพพระสังฆาธิการจึงไม่สามารถนำมา เป็น เครื่องมืออ้างความมีอำนาจของตนได้ แม้กระทั่งพระพุทธานุญาตเจ้าก็ไม่ได้อยู่เหนือพุทธบัญญัติได้ เมื่อพระพุทธานุญาตทรงมอบสิทธิการบริหาร ให้แก่คณะสงฆ์ พระองค์อยู่ภายใต้ข้อบังคับอย่างเดียวกับสมาชิกทั้งหมด⁸⁴ ฉะนั้นถ้าหาก สงฆ์ เชื่อฟังหลักธรรมข้อนี้มากเท่าใด โอกาสที่จะมีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมาก ขึ้นเท่านั้น

อย่างไรก็ดี โดยที่ความบกพร่องของพระสงฆ์ในพุทธศาสนานั้น เป็นที่โต้แย้ง เห็นกัน อยู่ เป็นต้นว่าการ เข้าใจประเด็นข้อกฎหมายในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ผิดพลาด คือคิดว่า กฎหมายให้อำนาจแล้ว ก็จะไม่ต้องคำนึงถึงความสำคัญของพุทธบัญญัติ เกี่ยวกับสังฆกรรม ทำให้พระสังฆาธิการระดับ เจ้าอาวาสที่ตระหนักในพุทธธรรมน้อย อาจจะไม่มีความเชื่อในวิธี การอำนาจนิยมได้เช่นกัน ส่วนพระสังฆาธิการที่มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง ก็จะไม่มีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตย โดยคำนึงถึงวิธีการทางกฎหมายผสมผสานกับวิธีการปกครอง คณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ

3. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของ พระสมณศักดิ์ จากตารางที่ 25 พบว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสมณศักดิ์ระดับพระครู พระครูสัญญา บัณฑิตและพระราชาคณะ มีความแตกต่างกันและมีแนวโน้มว่า พระสมณศักดิ์ที่มีความเชื่อใน พุทธธรรมมากขึ้น จะมีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะพระสงฆ์จะมีสมณ ศักดิ์สูงเท่าใด สมณศักดิ์จะนำมาเป็นอุปกรณ์อ้างว่าไม่ต้องปฏิบัติตามพุทธบัญญัติไม่ได้ โดยเฉพาะการประกอบสังฆกรรมซึ่งเป็นวิธีการประชาธิปไตยอย่างหนึ่งในคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน สมณศักดิ์ เป็น เครื่องบ่งบอกถึงความสำคัญในบางประการเท่านั้น เป็นต้นว่า ในการโปรด พระราชทานเลื่อนและสถาปนาสมณศักดิ์ในปัจจุบัน กำหนดเป็นชั้นเฉพาะ มิใช่ให้กันได้ทุก

วัน วันที่จะพระราชทานคือ วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชทานสมณศักดิ์พระครูที่มีราช
 ทินนามชั้นสัญญาบัตร สมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะและรวมถึงการเลื่อนชั้นด้วย วันพระราช
 พิธีฉัตรมงคล พระราชทานสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะและสมเด็จพระสังฆราช และ⁸⁵
 วัน เนื่องในพระราชพิธีแรกขึ้นเสวยราชสมบัติ พระราชทานสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะ⁸⁶
 นอกจากนั้นสมณศักดิ์ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระฐานานุกรม นิตยภัตพิศยศตาดบัตร⁸⁶
 และเครื่องประกอบยศ อาทิ ไครแพร ย่ามหักทองขวางและเครื่องถมบัตร รวมทั้งมีเครื่อง
 เกียรติยศเมื่อมรณภาพ⁸⁷ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความสำคัญของสมณศักดิ์ มิได้บ่ง
 บอกถึงความเชื่อในพุทธธรรมหรือการเมือง แต่ถ้าพระสมณศักดิ์ใดยึดติดอยู่ ก็จะเป็นอย่าง
 ที่จำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวว่า

"เมื่อท่านได้ยศ ทำไมจะไม่ยินดีในยศ ถ้าไม่ยินดีจะมีการ
 ฉลองยศกันหรือ ถ้าท่านไม่ติดยศก็ดีไป ถ้าท่านติดยศก็กลายเป็น
 เป็นคนเจ้ายศเจ้าศักดิ์"⁸⁸
 พระสงฆ์บางท่านก็ไม่เห็นด้วยกับทัศนคติทั้งหมดและได้ว่า
 "การที่พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานสมณศักดิ์และพิศยศ
 แก่พระสงฆ์ . . . เป็นการเชิดชูเกียรติคุณของพระ
 หรือนัยหนึ่ง เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าใครเป็นใคร ดุจ
 เอาเครื่องหมายไปติดไว้ที่สิ่งของ ให้เห็นว่าสิ่งนั้นอะไร
 สีขาวนี่อะไร สีดำนี่อะไร เป็นเครื่องหมายหรือภาษา
 มนุษย์ที่จะบอกกันให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร"⁸⁹

⁸⁵ จินตนา กระบวนแสง, เครื่องประกอบสมณศักดิ์ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
 2521), หน้า 1-2.

⁸⁶ มจ.หญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์, ตาดบัตร (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2502),
 หน้า ๑.

⁸⁷ จินตนา กระบวนแสง, เครื่องประกอบสมณศักดิ์, หน้า 26-27, 42-49.

⁸⁸ จำนงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, หน้า 204.

⁸⁹ ประชาชน, "พระศาสนากับการเมือง," หน้า 192.

ถ้าการพระราชทานสมณศักดิ์ เป็น เครื่องส่ง เสริมให้พระสงฆ์มีความมานะที่จะบรรจ
 ธรรม เชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น สมณศักดิ์จะเป็น เครื่องส่ง เสริมให้พระสงฆ์มีความ เชื่อใน
 วิธีการประชาธิปไตยยิ่งขึ้น แต่ถ้าพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์มีความล่าพองใจ ดิตยศ ก็จ
 ย่อหย่อนในพระธรรมวินัยได้และจะทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในวิธีการอำนาจนิยม เมื่อการ
 วิจัยพบว่าสมณศักดิ์มีส่วนทำให้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและ
 อำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกันไป เหตุผลที่กล่าวมาทั้งสองจึงมีโอกาสเป็น
 ไปได้ทั้งสิ้น

4. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์ต่างระดับปรีชาธรรม จากตารางที่ 25 พบว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ
 เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระ เป็ชฎมีสูงกว่า
 ของพระนักธรรม แต่ทั้งพระนักธรรมและพระ เป็ชฎยังมีความ เชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้นไปยิ่ง
 มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากขึ้นและ เชื่อในวิธีการอำนาจนิยมน้อยลง สาเหตุที่เป็น
 เช่นนี้ เพราะการบวชของไทยไม่ใช่เป็นการบวชแบบสละโลกอย่างในสมัยพุทธกาล การ
 บวชของไทยเป็นการบวชตามประเพณีเป็นหลัก เมื่อเข้ามาบวชแล้ว พระสงฆ์ก็ได้ศึกษาหา
 ความรู้เพื่อว่าถ้าหากว่าท่านได้บวชตลอดไป ก็จะเป็นพระสงฆ์ที่ดีมีโลกทรรศน์กว้าง ช่วย
 แนะนำสังคมได้ถูกต้อง ถ้าท่านสึกลาเพศออกไปเป็นคฤหัสถ์ ก็จะได้เป็นชาวบ้านที่ดีมีความ
 รู้ที่จะช่วยเหลือสังคมอีก เช่นกันจึงพบว่า พระสงฆ์ได้ศึกษาแทบทุกแขนงวิชาทั้งด้านการเขียน
 การอ่าน การคำนวณ วิชาช่าง ศิลปะและการแพทย์แผนโบราณมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบัน
 พระสงฆ์ก็ได้ศึกษาริชาธรรมเป็นหลัก และวิชาทางโลกอื่นๆ เป็นวิชาประกอบ โอกาสที่
 พระสงฆ์จะมีความรู้ความ เข้าใจในหลักธรรมจึงมีมาก และมีโอกาสที่จะมีความ เชื่อในพุทธ
 ธรรมมากขึ้นโดยลำดับ และจะมีความสำคัญคือการมีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยมากขึ้น
 และอำนาจนิยมน้อยลงด้วย

5. ความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์ต่างพรรษา จากตารางที่ 25 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อใน
 วิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระนวกะ พระมัชฌิมะ
 และพระ เถระมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะค่าความสัมพันธ์ของพระ เถระจะสูงมาก แสดง

ว่าพระ เถระยังมีความ เชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้นไป จะยังมีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยยิ่งขึ้นและ เชื่อในอำนาจนิยมน้อยลง ถ้าพิจารณาโดยส่วนรวมพระนามมีความสำคัญร่วมกับความ เชื่อในพุทธธรรม เพราะถึงแม้พระสงฆ์จะมีพระนามมาก ถ้าพระสงฆ์นั้นมีความตระหนักใน พุทธธรรมน้อย ก็จะเป็นอย่างที่เหมาะแก่พระวชิรญาณวงศ์ทรงกล่าวว่า

“เมื่อครั้งข้าพเจ้า เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี เจ้าอาวาสรูป หนึ่งมีพระนามเดียว เจ้าอาวาสอีกรูปหนึ่งเพียงสองพระนาม ทั้งไม่ได้เขียนพระธรรมวินัย จึงเป็นเหตุให้เกิดความ เสื่อม ทรามขึ้นภายในวัด”^{๑๐}

จากการศึกษาที่ผ่านมาสรุปได้ว่า ถ้าวิเคราะห์จากสถานภาพของพระสงฆ์กับความ เชื่อในวิธีการทางการเมือง จะพบว่าระดับปรีชาธรรม เท่านั้นที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและ เชื่อในวิธีการอำนาจนิยมน้อยลง ถ้าวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรม โดยจำแนกตามสถานภาพของพระสงฆ์ จะพบว่าค่าความสัมพันธ์นั้นแตกต่างกันไปตามแต่ละ สถานภาพ แต่เป็นความแตกต่างอย่างไม่มีระเบียบ แสดงว่านอกจากสถานภาพของพระสงฆ์ จะทำให้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อในวิธีการทางการเมืองกับความ เชื่อในพุทธธรรม ของพระสงฆ์แตกต่างกัน ยังต้องมีตัวแปรอื่นๆ อีกที่เข้ามามีส่วนร่วมในค่าความสัมพันธ์นี้อีกด้วย เป็นต้นว่า วิธีการปกครองวัดของเจ้าอาวาสหรือวิธีการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 25๐5 ที่อาจไม่เป็นการสนับสนุนวิธีการแบบประชาธิปไตยก็ได้ โดยสรุปแล้ว แต่พระสงฆ์ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายว่าจะปกครองกันอย่างไร ซึ่งไม่มีใครเข้าไปก้าวก่ายได้ แต่จะมีผลกระทบต่อพระสงฆ์ที่ถูกปกครองได้ เป็นลำดับไป

ความ เชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

กับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า แนวความคิดประชาธิปไตยและอำนาจนิยมมีองค์

ประกอบที่ต่อเนื่องกัน 3 ประการคือ หลักการ วิธีการและวิถีชีวิต เมื่อความเชื่อในพุทธธรรมสัมพันธ์กับหลักการทางการเมืองใด ก็มักจะสัมพันธ์ไปถึงวิธีการและวิถีชีวิตตามหลักการทางการเมืองนั้นด้วย เช่นเดียวกับที่สถานภาพของพระสงฆ์มีส่วนสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม แล้วยังมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม และจากการศึกษาแบบจำแนกการวิเคราะห์ไปตามแต่ละสถานภาพ ยังพบอีกว่าสถานภาพของพระสงฆ์ในกรุง เทพมหานครมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดและเหตุผลดังนี้

1. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างนิกาย จากตารางที่ 26 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระธรรมยุติกนิกายสูงกว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวของพระมหานิกาย กล่าวคือพระธรรมยุติกนิกายมีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากขึ้นและเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง แต่พระมหานิกายไม่ว่าจะมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงต่ำเท่าใด จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยอย่างเดียว ข้อที่น่าสังเกตมากที่สุดคือพระธรรมยุติกนิกายที่มีความตระหนักในพุทธธรรมน้อย จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตก่อนมาทางอำนาจนิยม ทั้งที่คำว่า "ธรรมยุติก" แปลว่า ผู้ประกอบธรรม ชอบด้วยธรรม ยุติตามธรรม พระธรรมยุติกจึงมุ่งเน้นปฏิบัติตามพุทธวจนะ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อฟื้นฟูการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามหลักธรรม^{๑1} จึงเป็นไปได้ว่า เมื่อพระธรรมยุติกนิกายมีมากขึ้น ก็อาจมีพระธรรมยุติกนิกายรูปย่อย่อนการประพฤติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจของคณะธรรมยุติก เป็นผลให้ไม่ก่อตระหนักในพุทธธรรมก็เป็นไปได้ หรืออาจมีความไม่ก่อตระหนักในพุทธธรรมบางส่วนอยู่แล้ว จึงทำให้ไม่ประพฤติธรรมอย่างเต็มที่ เมื่อมีความตระหนักในพุทธธรรมน้อย ความเชื่อในวิถีชีวิต

๑1

อัจฉรา กาญจนมัย, การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์

(กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2524). หน้า 36.

ตารางที่ 26 ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยม

กับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

สถานภาพ	ความเชื่อในพุทธธรรม	ความเชื่อในวิถีชีวิต			\bar{X}	SD.	GAMMA
		1 อำนาจนิยม	2 กลางๆ	3 ประชาธิปไตย			
มหานิกาย	1 ต่ำ				2.429	0.534	-0.259
	2 กลาง				2.232	0.502	
	3 สูง				2.394	0.520	
ธรรมยุต	1 ต่ำ				1.286	0.408	0.723
	2 กลาง				2.099	0.408	
	3 สูง				2.433	0.525	
เจ้าอาวาส	1 ต่ำ				2.000	1.414	0.250
	2 กลาง				2.181	0.404	
	3 สูง				2.313	0.602	
เจ้าคณะ	1 ต่ำ				-	-	-
	2 กลาง				-	-	
	3 สูง				2.500	0.707	
พระครู	1 ต่ำ				3.000	0.000	-1.000
	2 กลาง				2.534	0.516	
	3 สูง				2.000	0.000	
พระภิกษุ สังฆมัตถ	1 ต่ำ				2.500	0.707	-0.083
	2 กลาง				2.223	0.441	
	3 สูง				2.375	0.517	
พระราชาคณะ สังฆราช	1 ต่ำ				1.000	0.000	1.000
	2 กลาง				2.000	0.000	
	3 สูง				2.400	0.547	

ตารางที่ 26 (ต่อ)

สถานภาพ	ความเชื่อในพุทธธรรม	ความเชื่อในวิถีชีวิต			\bar{X}	SD.	GAMMA
		อำนาจนิยม ¹	กลางๆ ²	ประชาธิปไตย ³			
พระภิกษุธรรม	1 ต่ำ				1.800	0.836	0.407
	2 กลางๆ				2.176	0.529	
	3 สูง				2.393	0.520	
พระเปรียญ	1 ต่ำ				1.834	0.903	0.464
	2 กลาง				2.214	0.473	
	3 สูง				2.459	0.516	
พระนวกะ	1 ต่ำ				2.200	0.447	0.343
	2 กลาง				2.191	0.440	
	3 สูง				2.352	0.480	
พระมัทธนะ	1 ต่ำ				1.800	0.836	0.546
	2 กลาง				2.140	0.496	
	3 สูง				2.459	0.534	
พระเถระ	1 ต่ำ				1.667	1.154	0.363
	2 กลาง				2.233	0.527	
	3 สูง				2.421	0.553	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประชาธิปไตยจึงดำไปค้ำ แต่ไปเพิ่มความเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยม

2. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ จากตารางที่ 26 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสังฆาธิการระดับ เจ้าคณะแตกต่างกัน จากระดับเจ้าอาวาส กล่าวคือพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากขึ้น และเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง แต่พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะไม่พบค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง พบเพียงว่าพระสังฆาธิการระดับนี้มีความเชื่อในพุทธธรรมสูง จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตย การค้นพบนี้ เป็น เหตุผลที่สามารถนำมาหักล้างข้อใจมคติที่มีต่อพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ได้ เป็นต้นว่าข้อสัง เกตของพระโสภณคณาภรณ์ที่ว่า

"พระสงฆ์ที่เข้าไปทำงานในตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับสูง มักมีอายุมากกว่า 60 ปี ถ้าเป็นข้าราชการก็ปลดเกษียณแล้ว แต่พระสงฆ์ เฝิงจะ เริ่มยกขึ้นมาทำงานที่สำคัญใหญ่โตมีความรับผิดชอบกว้างขวาง สมัยต้นรัตนโกสินทร์มีสมเด็จพระราชาคณะ บางคณะลาออก เพื่อให้พระสงฆ์ของคณะอื่นมารับผิดชอบงานของท่านไป เป็นต้นว่าเจ้าคุณธรรมวโรดม (เข่ง) วัดราชาธิวาส เจ้าคุณรัตนธัมมณี (ม่วง) ได้ลาออก ปัจจุบันพระที่มีตำแหน่งสูงๆ ต้องรอให้ถึงมรณภาพก่อน บางองค์เจ็บไขได้ป่วยถึงธัมพาค ก็ยังคงครองตำแหน่งอยู่ การพระศาสนาก็ไม่เต็ม มีแต่ทรุด"⁹²

ความชราภาพของพระสังฆาธิการอาจ เป็นบิณฑบาตของการปฏิบัติงานในพระศาสนา แต่ความชราภาพ แล้ว เจ็บป่วยอาจ เป็นเฉพาะพระสังฆาธิการบางรูป และไม่แน่ว่าเสมอไป ว่าพระสังฆาธิการที่ชราภาพจะมีความคิดอนุรักษนิยม ถ้าท่านมีความเชื่อในพุทธธรรมมาก และปฏิบัติตามพุทธธรรมอย่างเคร่งครัด ท่านก็มีโอกาสที่จะมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งเป็น เรื่องสำคัญของการปกครองคณะสงฆ์

92

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาไพ), ข้อข้องใจผู้ไม่ธรรม (กรุงเทพฯ :

ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวิพร, 2525), หน้า 71.

3. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสมณศักดิ์ จากตารางที่ 28 พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในประชา-
 ธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสมณศักดิ์ต่างระดับมีความแตกต่างกัน
 ดังที่พบมาแล้วในหัวข้อก่อนๆ แต่ก็มีข้อที่น่าสังเกตว่า พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูง เสมอชั้นพระ
 ราชาคณะจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่า ยิ่งมีความเชื่อในพุทธธรรมสูงขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อ
 ในวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้นและ เชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง เพราะเหตุว่าผู้ที่จะได้
 สมณศักดิ์ถึงขั้นสูงนี้ ย่อมต้องประกอบความดีความชอบอัน เป็นผลพิเศษตามคลองธรรม จึง
 ต้องมีวิถีชีวิตอย่างที่พระพุทโธภาสิตแสดงว่า

“ ยศนั้นย่อม เจริญแก่ผู้ประกอบ เหตุคือแก่ผู้หมั่นไม่ เกียจคร้าน
 ทำกิจการให้ถูกวงไป ไม่ปล่อยให้ เวลาของชีวิตล่วงไป เปล่า
 ปราศจากประโยชน์ มีสติระลึกรู้ถึงการที่ทำอยู่อย่างใด
 และระลึกรู้ถึงการที่ทำ คำที่พูดแม้ล่วงแล้วมานประกอบกัน
 เพื่อรู้ผิดและชอบ ประกอบแต่การที่สะอาด ปราศจากโทษผิด
 เว้นจากการทำ การพูด การคิดที่เป็นไปเพื่อ เบียดเบียน เบียด
 ผู้อื่น คิดใคร่ครวญจับ เหตุซึ่งถึงผล จับผลสาวหาเหตุ ทั้งให้
 เหมาะแก่สมัย ให้เหมาะแก่ภูมิประเทศ ให้เหมาะแก่ภาวะ
 ให้เหมาะแก่การ ดำรงระวางมิให้ผิดพลาดด้วยอำนาจอคติ
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ดำเนินชีวิตให้เป็นไปถูกต้องโดยคลองธรรม
 ไม่ประมาท เลิน เล่อ”^{๑๓}

อย่างไรก็ดี ยังมีผู้วิตกว่าสมณศักดิ์จะมีไฉนแต่เพียงสิ่งประกอบ เหตุแห่งความ เป็นใหญ่
 หรือมีเกียรติยศเท่านั้น เพราะอาจ เป็น เครื่องประกอบความ เพื่อ เต็มส่วนตัวได้ จึงเรียกร้อง
 ให้ชาวพุทธรุ่นใหม่ดำรงชีวิตตามอุดมการณ์แห่งธรรมโดยปฏิบัติวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลาง นั่น
 คือ เลิกหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสบาย เลิกคิดที่จะได้เด้าเพื่อหาสถานภาพทางสังคม ครอบครอง
 ที่ยังหวังพึ่งความมั่นคงทางสังคม ย่อมมิได้พึ่งพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง จึงต้องสลัดสถานภาพ
 ทางสังคมทิ้งอย่างไม่มีโยติ แล้วหันเข้าพึ่งดวงปัญญาแห่งความรู้แจ้งในทางปฏิบัติให้ฝึกฝนสมณะ
 และวิปัสสนา อันเป็นรากฐานของชีวิตพุทธที่แท้จริง เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในอาณาจักรแห่งสติปัญญา

๑๔
และ เมตดาบิ๊งๆ ขึ้น

ความวิตกกังวลก็มีเหตุผลอยู่มาก เพราะพระสมณศักดิ์ชั้นพระครูถึงแม้จะมีความเชื่อในพุทธธรรมสูง แต่ก็มีความเชื่อในวิถีชีวิตแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยและอำนาจนิยม ซึ่งแสดงว่าสมณศักดิ์ในชั้นนี้มีผลต่อความเชื่อในวิถีชีวิตทางการ เมืองอย่างมาก

๔. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์ต่างระดับปฏิบัติธรรม จากตารางที่ ๒๖ พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระนักธรรมกับพระเปรียญมีความใกล้เคียงกัน กล่าวคือทั้งพระนักธรรมและพระเปรียญยังมีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยิ่งมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง การที่ระบบปฏิบัติธรรมสามารถหล่อหลอมให้พระสงฆ์มีความเชื่อในพุทธธรรมนั้น เป็นผลสำเร็จในเบื้องต้นที่จะช่วยให้พระสงฆ์เกิดสติปัญญา เกิดความคิดก้าวหน้า รู้จักการใช้วิจารณ์ญาณในการตัดสินใจต่าง ๆ เป็นคนมีเหตุผล มีทัศนคติกว้าง รู้จักรับผิดชอบค้ำหน้าที่ตั้งมีผู้เปรียบเทียบกับ "การศึกษาเปรียบเหมือนขุนคาง" กล่าวคือการศึกษาของท่านผู้ประสมธรรมแล้ว แต่ยังไม่ศึกษาอยู่เพื่อมุ่งจรรโลงสิ่งที่ดีงาม ในขณะที่เดียวกัน "การศึกษาก็เปรียบเหมือนงูพิษ" คือผู้ศึกษาธรรมมีพระสูตรเป็นต้นแล้ว ไม่พิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา จึงไม่ได้รับผลแห่งการศึกษา^{๑๕} ดังนั้นจึงพบว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะศึกษาถึงขั้นเปรียญธรรมแล้ว ที่ยังตระหนักในพุทธธรรมน้อยก็ยังมี และได้นำไปสู่การนิยมนในวิถีชีวิตอำนาจนิยมในที่สุด

๕. ความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม
ของพระสงฆ์ต่างพรรษา จากตารางที่ ๒๖ พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระนวกะ พระมัชฌิมะและ

^{๑๔}
พระประชา ปสนุนตฺโม, "ชาวพุทธรุ่นใหม่ : เราจะไปทางไหนกัน", ใน
10 ธันวาคมวารสาร (กรุงเทพฯ : อ.ม.ธ., 2523), หน้า 18.

^{๑๕}
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระนิพนธ์ต่างเรื่อง, หน้า 329.

พระเถระมีความแตกต่างกัน ทั้งพระนวกะ พระมัชฌิมะและพระเถระยังมีความเชื่อในพุทธธรรมมากขึ้น จะยังมีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นและเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง ในความสัมพันธ์นี้มีข้อที่น่าสังเกตว่า พระนวกะมีความเชื่อในวิถีชีวิตทางการเมืองที่ก่อนมาทางประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีความตระหนักในพุทธธรรมน้อย แสดงว่าพระสงฆ์ที่เพิ่งเข้ามาบวชไม่นาน มีปัจจัยภูมิหลังยังคงมีอิทธิพลต่อพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์เป็นลูกชาวบ้าน ฐานเดิมเป็นอย่างไร พฤติกรรมย่อมเป็นไปอย่างนั้นก่อน เมื่อเข้ามาในสถานสงฆ์ก็ต้องเข้าสู่อุปนิสัยต่างๆ ฐานเดิมจะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ตามลำดับเวลาที่พระสงฆ์นั้นอยู่ใน เพศบรรพชิต จำนวนพรรษาจึงเป็นดัชนีกำกับให้พระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันได้ ดังจะเห็นกระสวนของความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระมัชฌิมะและพระเถระมีความคล้ายคลึงกัน

จากการศึกษาที่ผ่านมาสรุปได้ว่า ถ้าวิเคราะห์สถานภาพของพระสงฆ์กับความเชื่อในวิถีชีวิตทางการเมือง จะพบว่าระดับปรีชาธรรมเท่านั้นที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น และเชื่อในวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง ถ้าวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความเชื่อในพุทธธรรม โดยจำแนกตามสถานภาพของพระสงฆ์ จะพบว่า ค่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความแตกต่างกัน ตั้งแต่ค่อยไปหามาก ซึ่งเป็นความแตกต่างที่ไม่มีระเบียบ แสดงว่านอกจากสถานภาพของพระสงฆ์แล้ว ยังน่าจะมีปัจจัยหรือตัวแปรอื่นๆ ที่น่าจะมีผลต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ เป็นคั่นว่าวิถีชีวิตของสงฆ์ในชนบทกับในเมือง รวมทั้งวิถีชีวิตตามอาชีพก่อนที่พระสงฆ์นั้นจะเข้ามาอุปสมบท รวมทั้งงานอดิเรกที่พระสงฆ์กระทำอยู่ในยามว่าง

การวิเคราะห์สรุป

การศึกษาทางสังคมวิทยาได้มีการยืนยันว่า การปรับสถานภาพของพระสงฆ์เกิดขึ้นอย่างค่อนเนื่อง ทั้งในแนวระนาบและแนวตั้ง แนวระนาบนั้นหมายถึงการเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมือง แนวตั้งหมายถึงการเลื่อนชั้นในแต่ละสถานภาพให้สูงขึ้น โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ให้โอกาสในการปรับสถานภาพทั้งสองแนวแก่พระสงฆ์ ทำให้ชาวบ้านชนบทนิยมส่งบุตรหลาน

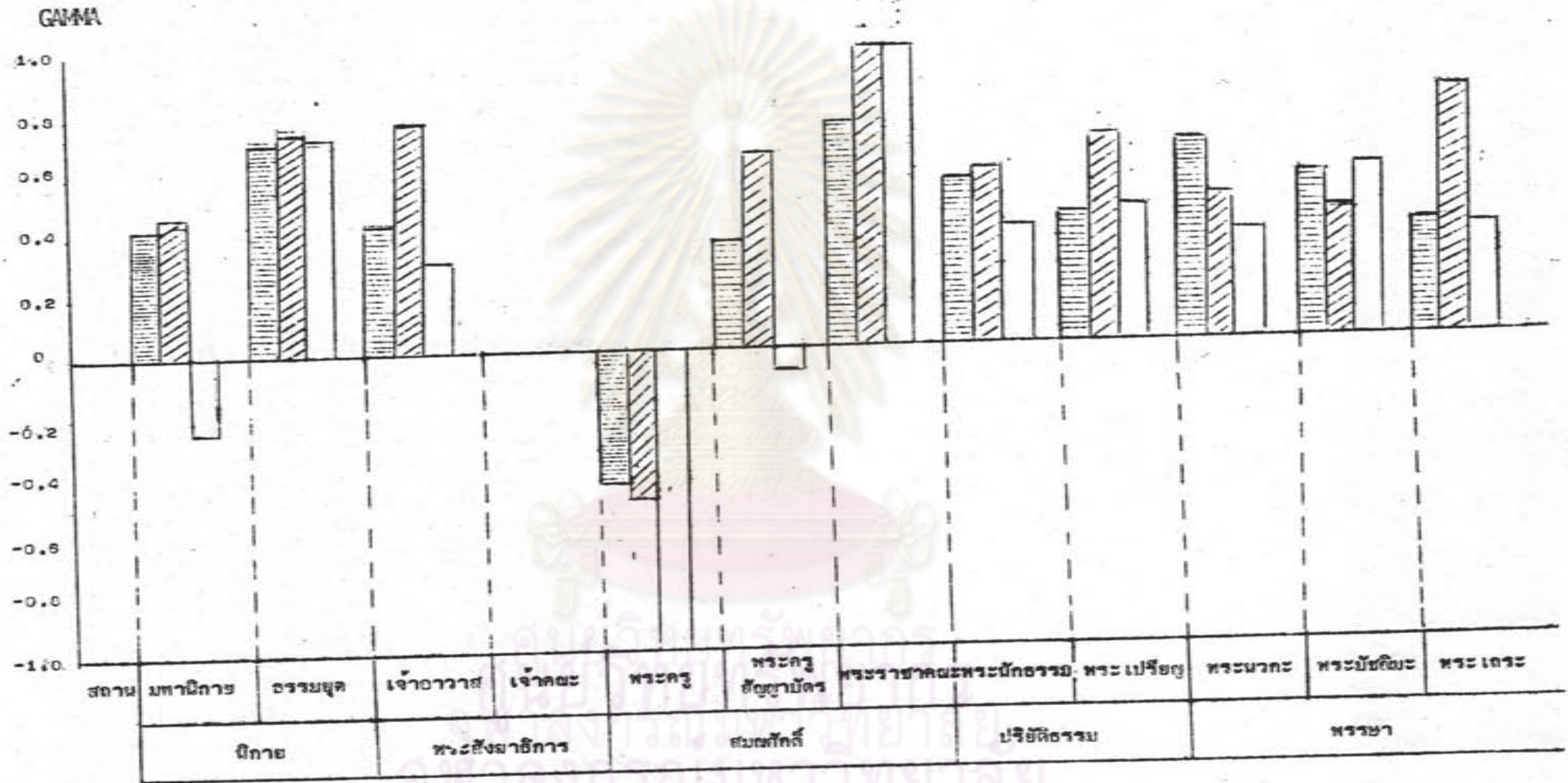
เข้ามาเรียนในสถาบันสงฆ์ เพื่อแสวงหาโอกาสดังกล่าว สถานภาพจึงเป็นปัจจัยจริงใจให้บุคคลอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร และเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อพระสงฆ์ในด้านโอกาสชีวิต และรวมไปถึงในด้านการมีแบบชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แบบชีวิตที่แตกต่างกันในแต่ละสถานภาพของพระสงฆ์นี้ น่าจะมีบทบาทสำคัญต่อการมีความ เชื่อในพุทธธรรมและความ เชื่อทางการเมือง ใน 3 ลักษณะกล่าวคือ

ประการแรก จากการศึกษาพบว่า สถานภาพของพระสงฆ์ที่มีความสำคัญต่อความเชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ก็คือระดับปริยัติธรรมและจำนวนพรรษา หมายความว่าถ้าพระสงฆ์มีระดับปริยัติธรรมสูงขึ้นหรือมีพรรษามากขึ้น พระสงฆ์ผู้นั้นจะมีความ เชื่อทางพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ด้วยระบบปริยัติธรรมสมัยใหม่ ที่ผูกมัดให้พระสงฆ์ต้องอยู่ศึกษาในสถาบันสงฆ์ เป็นเวลานานหลายปี สามารถปลูกฝังความ เชื่อในพุทธธรรมแก่พระสงฆ์ที่ละ เล็กทีละน้อย จนกระทั่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความ เชื่อในพุทธธรรมค่อนข้างสูง ระบบปริยัติธรรมจึงประสมผลสำเร็จมากพอสมควรในด้านนี้

ประการที่สอง จากการศึกษาพบว่า สถานภาพของพระสงฆ์ที่มีความสำคัญต่อความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์ คือระดับปริยัติธรรมเช่นกัน ดังจะเห็นว่า ระดับปริยัติธรรมของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางการเมืองทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิถีชีวิต ในลักษณะที่ว่าพระสงฆ์ยิ่งมีระดับปริยัติธรรมสูงขึ้น จะยิ่งมีความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงขึ้น และ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตอำนาจนิยมน้อยลง แสดงว่า เนื้อหาสาระในพุทธธรรมที่ปลูกฝังอยู่ในระบบปริยัติธรรมมีลักษณะโน้ม เบียงมาทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยม ประกอบกับวิชาสามัญที่บรรจุ เข้าไปในระบบปริยัติธรรมมีจุดประสงค์สำคัญที่ต้องการปลูกฝังการมีน้ำใจประชาธิปไตย ทำให้พระสงฆ์ที่มีระดับปริยัติธรรมสูงขึ้น มีความ เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นทุกด้าน

ประการสุดท้าย จากการศึกษาพบว่า สถานภาพมีบทบาทสำคัญต่อการทำให้ค่าความสัมพันธระหว่างความ เชื่อในหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมกับความ เชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 27 ซึ่งเป็นตารางรวมให้เห็นว่า ระดับความสัมพันธระหว่างความ เชื่อในพุทธธรรมกับความ เชื่อทางการเมืองทั้งด้วยหลักการ วิธีการและวิถีชีวิตในแต่ละสถานภาพมีความแตกต่างกันใน 2 ลักษณะ

กราฟที่ ๓ ความเชื่อทางสารเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมของพระสงฆ์ต่างสถานภาพ

ความเชื่อทางการเมือง

หลักการ
 วิธีการ
 วิถีชีวิต

ก็แตกต่างกันในค่าความสัมพันธ์เชิงบวก และแตกต่างกันในค่าความสัมพันธ์ระหว่างเชิงบวกกับเชิงลบ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี สถานภาพของพระสงฆ์มีไว้เป็นตัวแปรที่สำคัญเพียงตัวแปรเดียวที่ทำให้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความเชื่อในพุทธธรรมแตกต่างกัน เพราะค่าความสัมพันธ์ในแต่ละสถานภาพมีความแตกต่างกันอย่างไม่มีระเบียบ เป็นต้นว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในพุทธธรรมกับความเชื่อในหลักการและวิธีการทางการเมืองของพระมหากษัตริย์มีค่าเชิงบวก แต่กับความเชื่อในวิธีชีวิตทางการเมืองมีค่าเป็นลบ ซึ่งไม่น่าจะเป็นเช่นนี้ได้ เพราะโดยหลักการแล้ว วิธีชีวิตทางการเมืองมาจากการปฏิบัติตามวิธีการทางการเมืองไปนานๆ และวิธีการทางการเมืองก็สร้างมาจากหลักการทางการเมือง ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงน่าจะมีความเชื่อในหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตทางการเมืองที่สอดคล้องเป็นแบบเดียวกัน ถ้าไม่สอดคล้องกันแสดงว่า จะต้องมีความเชื่ออื่น ๆ ที่ทำให้พระสงฆ์พระมหากษัตริย์มีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกันไปแบบนั้น

ตัวแปรที่น่าจะได้พิจารณาถึงมี 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ตัวแปรกลุ่มแรกเป็นตัวแปรที่เข้ามามีส่วนต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมที่แตกต่างกัน ตัวแปรกลุ่มนี้ที่สำคัญน่าจะได้แก่ ข้าราชการเมืองที่พระสงฆ์รับอยู่เป็นประจำ ความรู้สึกทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองของพระสงฆ์อื่นๆ เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมทางการเมืองในรายการอภิปรายต่างๆ หรือการสัมมนาที่จัดขึ้น เฉพาะเรื่องการเมือง ตัวแปรกลุ่มที่สอง เป็นตัวแปรที่เข้ามามีส่วนต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีการประชาธิปไตยและอำนาจนิยมที่แตกต่างกัน ตัวแปรกลุ่มนี้ที่สำคัญน่าจะได้แก่ วิธีการปกครองภายในวัดและภายในคณะสงฆ์ที่พระสงฆ์พบเห็นอยู่ทุกวัน หรือต้องปฏิบัติตาม ซึ่งอาจจะมีส่วนทำให้ความเชื่อในวิธีการทางการเมืองโน้มเอียงไปทางประชาธิปไตยก็ได้ ทางอำนาจนิยมก็ได้ และตัวแปรกลุ่มสุดท้าย เป็นตัวแปรที่เข้ามามีส่วนต่อการทำให้พระสงฆ์มีความเชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยและอำนาจนิยมที่แตกต่างกัน ตัวแปรกลุ่มนี้ที่สำคัญน่าจะได้แก่ วิธีชีวิตของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ชนบทแล้วมาอยู่ในเมือง กับวิธีชีวิตตามงานอดิเรกที่พระสงฆ์ทำอยู่เป็นประจำ เช่น เป็นอาจารย์สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งหรือเป็นครูสอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นพระสงฆ์ทำการค้าขาย เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา เป็นพระสงฆ์นักทำนุบำรุงโยคะชดดา และอื่นๆ วิธีชีวิตที่เป็นอดิเรกเหล่านี้ น่าจะมีส่วนทำให้พระสงฆ์

ความโน้มเอียงที่จะ เชื่อในวิธีชีวิตประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยมก็ได้

จากข้อมูลที่ได้ศึกษายานี้ เพียงพอที่จะพิสูจน์สมมติฐานที่ 2 และที่ 3 ได้ว่า ในสมมติฐานที่ 2 "พระสงฆ์จะมีความ เชื่อทางการเมืองโน้มเอียงไปทางใดระหว่างประชาธิปไตยและอำนาจนิยมในด้านหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพในสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะ นิกาย พระสังฆาธิการ สมณศักดิ์ ปรีชาธรรมและพรบชา" เป็นความจริงบางส่วน กล่าวคือสถานภาพที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อโน้มเอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยมทั้งด้านหลักการ วิธีการและวิธีชีวิตได้แก่ ระดับปรีชาธรรม และสถานภาพที่มีส่วนทำให้พระสงฆ์มีความ เชื่อโน้มเอียงไปทางประชาธิปไตยมากกว่าอำนาจนิยมในด้านวิธีการและวิธีชีวิตได้แก่นิกายและพระสังฆาธิการ ส่วนสถานภาพอื่นๆ ของพระสงฆ์มีส่วน เพียงเล็กน้อยต่อการที่พระสงฆ์จะมีความ เชื่อทางการเมืองโน้มเอียงไปทางใด

ในสมมติฐานที่ 3 ที่ว่า "ความเชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์จะมีความสัมพันธ์กับความ เชื่อในพุทธธรรม โดยความสัมพันธ์นี้จะผันแปรไปตามนิกาย สมณศักดิ์ พระสังฆาธิการ ปรีชาธรรมและพรบชา" เป็นความจริงกล่าวคือ เมื่อนำความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางการเมืองกับความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์มาจำแนกพิจารณาในแต่ละสถานภาพ พบว่าค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองความการจำแนกสถานภาพมีความแตกต่างกันไป จากค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองของพระสงฆ์รวม

อย่างไรก็ดี เมื่อนำค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการเมืองกับความ เชื่อทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในแต่ละสถานภาพ ไปเปรียบเทียบกับค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการเมืองกับความ เชื่อในพุทธธรรม และความ เชื่อทางการเมืองกับสถานภาพของพระสงฆ์ พบว่าค่าความสัมพันธ์ที่จำแนกตามสถานภาพมีความสอดคล้องกับค่าความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อทางการเมืองกับความ เชื่อในพุทธธรรม แสดงว่ามีปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อความ เชื่อทางการเมืองของพระสงฆ์คือความ เชื่อในพุทธธรรม และมีปัจจัยรองคือสถานภาพของพระสงฆ์